

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİ ANABİLİM DALI

ÇEVİRİ
METİN TÜRÜ İŞLEVLERİNDEKİ
DEĞİŞİKLİKLER VE GEREKÇELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OKTAY ESER 2501960554

DANIŞMAN:Doç. Dr. A. NİHAL AKBULUT

İstanbul,1999

İÇİNDEKİLER

Sayfa

0. *Tezin Amacı* 5

1. *Çeviri Edinci* 11

1.1. Çeviri Nedir? 12

1.2. Çeviri Edinç Türleri Nelerdir? 12

1.2.1. Bilgi Kaynakları 13

1.2.1.1. Uzun Erimli Bellek Bilgileri 13

1.2.1.2. Kaynak Metin Bilgileri 14

1.2.2. Çalışma Alanları 14

1.2.2.1. Sezgisel Çalışma Alanı 14

1.2.2.2. Kontrollü Çalışma Alanı 15

1.2.3. Çeviri Edinç Türleri 16

1.2.4. Çevirmenin Sorumluluğu 17

1.2.5. Doğal Çevirmen ile Çeviri Edincini Bilen Çevirmen 17

1.2.5.1. Çeviride Bilinçsizlik 20

1.2.5.1.1. Tümdengelim ve Tümevarım Süreci 20

2. *Çeviri ve Alfred Adler* 21

2.1. Yaşam ve Amaç 21

3.Çeviri İkilemi 23

3.1.Kaynak Odaklı Yaklaşım 24

3.2.Erek Odaklı Yaklaşım 24

4.*SKOPOS Kuramı* 25

4.1.Tanımı 25

4.1.1.İşveren, İş ve Çevirmen İlişkisi 25

4.1.2.Çevirinin Skoposu 26

4.1.2.1.Metnin Alıcısı 26

4.1.2.2.Çeviri Metnin İşlevi 26

4.2.Kuramın Temel Maddeleri ve Yorumu 26

4.3.Genel Bir Çeviri Kuramı Olarak Skopos 28

4.4.Görecelik Nedir? 29

4.4.1.Skopos Kuramında Görecelik Kavramının Yeri 30

4.5.İşlevsel Bir Kuram Olarak Skopos 31

4.5.1.Çeviri Nedir? 33

4.5.2.Eşdeğerlik Kavramı 34

4.5.3.1.Skopos'a Göre Eşdeğerlik Kavramı 36

4.5.3.1.1.Eşdeğerliğe Eleştirel Bakış 36

4.5.4.Bilginin İletişimi 36

4.5.4.1.İletişimin Şartları 37

5. *Metin Türlerinin Çevirideki Yeri* 38

5.1. Metin Türleri İşlevleri Nelerdir? 39

5.2. İşlev Farklılığının Erek Kültürde Gündeme Gelmesi 42

6. *Kültürel Yapı* 43

6.1. Canlılık Nasıl Dengesini Bulur? 43

6.1.1. Med-cezir Balıkları 44

6.1.2. Koala'nın Yaşamı 45

6.2. Kültür Nedir? 46

6.2.1. Metin, Bir Üründür. 46

6.2.1.1. Sosyo-kültürel İlişkiler 47

6.2.1.1.1. Birikim 47

6.2.1.1.2. Kurum 49

6.2.1.1.3. Ürün 50

6.2.1.1.4. Pazar 51

7. *Çoğul-dizge Kuramı* 52

7.1. Temel Özellikleri 53

7.1.1. İşlev Değişikliği İle İlgili Özellikleri 54

7.1.2. İşlev Değişikliğinin, Metin türlerinin Değişmesine İlişkin Nedenler 55

8.Örnekleme 55

8.1.Kullanılabilirlik Metin Kavramı Nedir? 58

8.1.1.Haber Metinleri 59

8.1.1.1.Haber Metin Alt Türleri 59

8.2.Metin İncelemesi-1 62

8.2.1.Kaynak Metin-1 63

8.2.2.Erek Metin-1 67

8.3.Metin İncelemesi-2 68

8.3.1. Kaynak Metin-2 69

8.3.2. Erek Metin-2 72

8.4.Metin İncelemesi-3 73

8.4.1.Kaynak Metin-3 74

8.4.2.Erek Metin-3 76

8.5.Metin İncelemesi-4 77

8.5.1.Kaynak Metin-4 78

8.5.2.Erek Metin-4 80

8.6.Sonuç 81

9.Terimce 84

10.Kaynakça 86

0. Tezin Amacı

Çeviribilimin önemi geçmiş günlere oranla her gün daha artmakta ve iletişim ortamları yeryüzünde yayıldıkça çok farklı dillerden kültürlerin birbiri ile ilişkilerinin hızlandığı gözlemlenmektedir.

Çok değişik dillerden insanlar, her düzeyde ve yaşamın her katmanında sürekli olarak dillerarası iletişim kurmaktadır.

Günümüzdeki etkin ve hızlı iletişim kurma teknolojisi sayesinde, söylendiği dönemde oldukça felsefi ve soyut olarak yorumlanan şu söz bugünlerde olabildiğince somutlaştırılmış bir gerçeği dile getirir olmuştur: "Honolulu'da bir kelebeğin kanat çırpması, Afrika sahillerinde büyük bir fırtınaya sebep olur." Dünya, rüzgardan nem kapar hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacını oluşturan temel öğelerden biri, çeviriye iletişimsel bakış açısı ile yaklaşmakla şekillenmiştir. Tezin başlangıç kısmına iletişimsellik çevresinde toplanmış çeviri edinci konusu ile çevirinin tanımın tez boyunca bu gözle bakılarak işleneceği ve kaynak metnin kaynak kültür içinde işlevsel olduğu ve erek metnin de erek kültür içinde işlev kazanacağını belirtilerek girildi.

Böylece iletişimsellik ve işlevsellik ile bir çatı oluşturulduğunda kaynak kültür ile erek kültür arasında bu özelliklerin kurulabilmesi için günümüz çeviri anlayışının çeviri edinci anlayışında Çeviribilim tarihinde daha önceleri uygulanmış olan sadece metnin dilsel öğelerinin aktarımı olmadığı kültür gibi çeviriye daha geniş açılardan bakılması da gerektiği belirginleşmiştir.

İletişimsellik ve işlevsellik konu edildiğinde çeviriye erek odaklı yaklaşım kaçınılmaz olduğu görülecektir. Böylece bu sunulan özelliklere kuramsal bir yapı ile yaklaşmak gereğini Vermeer'in Skopos kuramına dayandırarak gidermeye çalışacağım. Yunanca bir kelime olan Skopos 'amaç' anlamına gelmektedir. Amaç, çeviri metni oluşturan temel bir kavramdır. Belirlenen amaç sayesinde erek metne erek kültür içinde nasıl bir işlev kazandırılacağı belirlenir. Anlaşılacağı gibi *çeviriye işlevsel bakış açısını benimsemiş*(Vermeer 1989:30) olan bu kuram kaynak metin işlevinin kaynak alıcı kitlesi için işlevsel olduğunu, erek metin için bu işlevin geçerli olamayabileceğini vurgulayan bu nedenle de erek kültür için erek kültür içinde erek alıcı kitlesini ön planda tutan bir anlayışa sahiptir. Çeviri metin erek kültür içinde işlev kazanacaktır ve bu yeni bir işlevdir. Bu yeni işlev kaynak metin işlevinin aynısı olabileceği gibi farklı da olabilir. Ancak çeviri metnin amacının çeviri metnin işlevi olduğu söylenemez. Çünkü metnin işlevi alıcı kitlenin metni anlama biçimidir. Zaman açısından metnin amacı metnin işlevinden önce gelir.

Çeviri, bu kuram için, önceden belirlenmiş bir amaca uygun olarak erek kültür içinde hedeflenen okur kitlesine hizmet etmek üzere işlev kazanmış bir metin olarak görülmektedir(Vermeer 1989:30).

Görüldüğü gibi, böyle bir okur kitlesine ulaşmak için belli bir amaç ya da amaçlar oluşturuluyor. Çeviri, bir metnin erek kültürde işlev kazanması için yapılmaktadır.

Durum bu şekilde görüldüğünde şu mantıkla yaklaşmak tezin oluşturmaktadır. Metin, bir amaç veya amaçlar için çeviriliyorsa ve bu erek kültür özellikleri dikkate alınarak yapılıyorsa öyleyse çeviri metnin belirlediği

amaçlar ile kaynak metnin amaç veya amaçları birbiri ile aynı olmak zorunda mıdır yoksa değil midir?

Vermeer, Skopos kuramını anlattığı *A skopos Theory of Translation (Some Arguments For and Against)* adlı kitabında belirtmiş olduğu ifadeler ve tanımların ilk iki ve beşinci maddeleri aşağıdaki gibidir:

1. *Her edimin, bir çıkış noktası bulunur:* Örneğin bu edimi gerçekleştiren kişinin zaman ve mekan açısından konumu, kuramları gibi. İşte bu dayanak noktası, edimin olabirirliğini ve şeklini belirlemeye yardımcı olmaktadır. (Eğer alışverişe gideceksem, doğal olarak yola bir yerden çıkarım: Ev gibi. Burası markete yürüyeceğim mi yoksa tramvaya ya da arabaya binip binmeyeceğim... gibi durumlara karar vermeme yardımcı olur.
2. *Her edim amaç odaklıdır:* Yani, bir amacı bulunur. Edimi gerçekleştiren kişi, bu amacın farkında olacaktır denemez. Amaca yönelik olma, edim için belirleyici bir etken olmaktadır.
- (...)
5. *Çeviri, bir edimdir:* Yani çevirmenin, içinde bulunulan şartlar altında en verimli düzeyi yakalayacak şekilde izlediği hedefe yönelik bir işlemler dizisidir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, her edim, belli bir hedefe yönelik bir etkinlik olarak görülmektedir. Buna iki açıdan bakmak gerekmez. Çünkü çeviri ediminde ister istemez ikinci bir edimde kendiliğinden devreye girer. Bu da kaynak metindir. İkisi de kendilerine özgü birer hedefe yöneliktirler. Bu iki

metnin hedef olarak belirlediği okur kitlesi işlev kazanacakları kültürel ortamlara yönelik belirlenirler.

Bu açıdan bakılınca, kaynak metnin hedefi ve okur kitlesi kaynak kültür özellikleri için işlevselleştirilmiştir; erek metnin ise erek kültür özellikleri için. Vermeer'in yukarıda alıntısı yapılan 5. Madde açıklaması da buna yöneliktir. Çevirmen, iki farklı şart altında erek kültürde oluşturduğu hedefine ulaşmak için optimum bir düzey yakalamak ister.

İşte bu nedenle, kaynak metne sadakat ve eşdeğerlik gibi Çeviribilimin uzun bir süreden beri tartışageldiği konulara da kendi bakış açısı olan işlevsellik ve iletişim kavramları nedeniyle kendi yerlerini kendileri zaten belirlemiş olmaktadır. Nedeni ise bu kuram kaynak metne eşdeğerliği değil erek kültür için belirlediği metnin amacına ulaşmaya çalışmaktadır.

Bu bakış açısıyla kaynak ve erek metin arasında çeşitli farklılıklar gözlemlenebilecektir. Bu çalışma ile ortaya koymak istediğim farklılık metin türü işlevlerinde meydana gelebilecek farklılıkların gerekçelendirilmesi olacaktır.

Reiss, metin türü işlevi olarak belirttiği bilgilendirici, anlatımsal ve etkisel işlevli metinleri bu konuya temel olarak alacağım. Reiss, iletişimsellik özelliğine de yer vererek dördüncü bir metin türü işlevi olan işitsel-araçsal türden söz eder.

Metin türü işlevlerin gözlemlenebilecek değişiklikleri gerekçelendirebilmek için Vermeer'in Skopos kuramına, İsrail Okulu'nun Çoğul-dizge kuramındaki tarihsellik ile merkez-çevre ilişkisine Even-Zohar'ın

kültür ortamlarında bir metnin nasıl oluştuğuna yer verdiği ve belli kültürel şartlar içinde metnin işlevini kazanma ilişkilerini anlattığı bilgileri esas alacağımı belirtmekte fayda görüyorum.

Çevirmenin, optimum düzeye ulaşmak için içinde bulunduğu şartlar kaynak kültür ile erek kültür özellikleridir. Bir metne, Itamar Even-Zohar'ın baktığı gibi bir *ürün* gözüyle bakılırsa kaynak metin, kaynak kültür özellikleri içinde oradaki şartlar altında bir işlev kazanır. Erek metin de erek kültür ürünüdür. Ve erek kültür kısıtlamaları ve normlarının oluşturduğu şartlar altında bir işlev kazanmak ister. Bir kültürün yeni bir ürünü özümsemesi ve ona bir işlev vermesinin süreçlerine bir göz atarken Even-Zohar'ın bu konudaki çalışmalarından yararlanmak istiyorum.

Buraya kadar söylenenlerin ışığı altında şunları söylemek isterim. Bir metin, kaynak kültürde belli bir amaca, belli bir metin türüne sahiptir. Kaynak metnin bu özellikleri erek kültür vurguları farklı olabileceği için korunmayabilir. Dolayısıyla yeni amaçlar, ve bu tezin konusu açısından önemli olan metin türünde değişiklikleri gerekli kılabilir.

Metin, bütün bir iletişim olgusunun sözel bir parçası olarak görüldüğünde, örneğin belli işlevi olan bir metin gibi, iletişim ortamının bütün ögeleri hesaba katılmalıdır. Amaç, o zaman iletişimsel olarak etkin bir çeviri olur. Sadece içerik ve anlam değil etki eşdeğerliğine de sahip uygun bir metin türü olan çeviriye ulaşır. Reiss, buna Bütüncül İletişimsel Edim adını verir.

Kaynak metnin amaçları ve içinde doğduğu iletişim ortamı düşünüldüğünde çeviri metin çeşitli nedenlerle *işlev değişikliği* geçirebilir. Örneğin bir neden olarak

kaynak metin işlevinin artık tanımlanamaz olduğu metinler gösterilebilir. Çünkü farklı dönemlerin metinlerinde ya da eski kültürlerin metinlerinde buna benzer durumlarla karşılaşılabilir. Başka bir neden ise; kaynak kültür ortamının, modern bir okur için kopuk kalması olabilir. Bu durumda açıklama, yorum yapma ya da kısa bir not düşme gereği doğabilir. Eğer bunlar yapılmazsa çevirinin işlevi zorunlu olarak değişir. Etkisel olan bir metin türü, bilgilendirici metin türüne vb dönüşebilir.

Yukarıda belirtilenleri, metin incelemelerinin yapıldığı örnekleme bölümünde metin türü olarak kullanılmak metinlerde yazılı ve görüntülü haber metin alt türleri ile örneklenmiştir.

Metin türü işlevlerinde olabilecek işlev değişikliklerini belirgin hale getirebilmek için 17/8/1999 gibi çok kısa bir süre önce Türkiye’de yaşanan deprem felaketini konu alan ‘Salgın Hastalıklar’ başlıklı kaynak metin ile bilgilendirici işlevli bir metin türünün erek metinde etkişel işlevli bir metin türüne dönüşümünün gerekçeleri yer aldı. Burada aynı zamanda yazılı bir haber metninin görüntülü heber metnine dönüşmesinin amacına çok kolaylık kattığını da belirtmek isterim.

Verdiğim ikinci çeviri örneği ise ‘Avusturalya’da Petrol Sızıntısı’ adlı bir metni içermektedir. Burada belirtmek istediğim nokta kimi zamanlarda da metin işlevinde değişikliğin gereksinim olmadığını vurgulamaktır. Bu bilgilendirici işlevli kaynak metin erek metinde de bilgilendirici olarak kalmıştır.

1.Çeviri Edinci

Çeviri edinci konusu, Çeviribilim içerisinde oldukça çok konuşulan ve tartışılan bir konudur. Ne var ki, anlamı üzerine kesin bir şey söylenmemiştir. Anlamı daha çok soyut kalmıştır.

Çeviri sürecini yönlendiren becerilerin arkasında belli bir donanım yatar. Bunların bir kısmı, dil alanı, bir kısmı kültürel birikim ve alan bilgisi, bir kısmı da karşılaşılan çeviri sorunu ile ilgili sorun saptama ve çözüm geliştirme yetenekleriyle ilgilidir.

Görüleceği gibi, iki dili bilmenin çeviri yapmak için yeterli tüm donanım olmadığı, ancak bir ön koşul olabileceği açığa çıkmaktadır.

Çeviri sürecinde kültürel birikim de esas olduğu için; çeviri edinci bir birikim meselesidir, denilebilir. Kazanılan birikim çevirmeni daha olgunlaştırır ve tecrübesini artırır.

Diğer bir konu ise, karar almadır. Bu çeviri edinci içerisinde önemli bir rol oynar.

Çeviri sürecinde karar alma ile çevirmenden beklenen nedir? Karar alma kavramının pratik alanı çok geniş olmaktadır. Çevirmenin bilgi düzeyi olarak her konuda çok iyi bilgi birikimine sahip olması beklenemeyeceğinden, karar alma bir çevirmen için ne anlam taşımaktadır?

Sınırlı bir birikime sahip çevirmen teknik donanımını yeterli düzeyde bulundurmali, aldığı kararları nesnel olarak gerekçelendirebilmelidir.

Kimi zaman çevirmen tüm bunlardan yoksun kalabilir. O yüzden, çevirmenin her metni çevirebilmesi beklenmemelidir. Hatta, zaman zaman çevirmen iletişimsel sorumluluğu da üzerine alarak bazı metinleri çevirmeyi reddetmelidir.

1.1.Çeviri Nedir?

James Holmes'un da *Translated!* adlı kitaptaki metninde belirttiği gibi bir bilim dalı kendi ayakları üzerinde durması gerektiği zaman, terimlerini ve kavramlarını kendi gerçeklerine dayanarak tanımlamalıdır.

Öyleyse, çeviri edincini daha iyi kavrayabilmek için, öncelikle çevirinin tanımını belirtmek gerekir:

'Çeviri, metinler üzerinden farklı dil ve kültür ortamlarında bulunan kişi veya taraflar arasında iletişimi sağlamaktadır.(Kurultay:1995,25)'

1.2.Çeviri Edinç Türleri Nelerdir?

Bir çevirmen, belli amaçlar peşinde, bunu gerçekleştirmek ister. Ama çevirmenin çeviri edincine sahip olup olmadığını nasıl anlarız? Çeviri edinç türleri nelerdir ve neyi ifade ederler?

1.2.1.Bilgi Kaynakları

Çeviriye iletişimsel ve toplumsal bir etkinlik olmasının yanında Kiraly, bilişsel bir etkinlik gözüyle de bakar. J.R. Firth'ün kuramlarından yararlanarak çevirinin birbirleriyle etkileşim içinde üç durum bağlamı bulunduğunu belirtir *Pathways to Translation* adlı kitabında. İlki, kaynak durum bağlamıdır ve yazarı, okur kitlesini ve bunlar arasındaki rol ilişkilerini belirtir. İkincisi ise, erek durumu bağlamıdır ve çevirmenin kafasında oluşur, erek okur kitlesi ile metin durumunu ve amaç belirlemelerini belirtir. Sonuncusu ise çeviri durum bağlamıdır. Bu ilk iki durum bağlamı için bir köprü görevine sahiptir. Ve çevirmen erek metni oluşturacak kaynak durum bağlamında bir takım belirlemeler ve ayıklamalar yapar. Bu durum bağlamlarını göz önünde tutarak, çevirmen olası erek metni zihninde oluşturur(S.100). *Holmes' "Mapping Theory" and The Landscape of Mental Translation Processes* adlı yazısında Hönig, çevirisi yapılacak kaynak metnin 'doğal' ortamından koparılıp çevirmenin zihinsel gerçekliğine(mental reality) yansıtılması gerektiğini belirtir.

Çevirmen, Kiraly'nin belirttiği "belirlemeleri ve ayıklamaları" nasıl yapar?

Öncelikle, Kiraly'nin belirttiği durum bağlamlarını etkin hale getiren bilgi kaynaklarının ne olduğunu belirtmek gerekir.

1.2.1.1.Uzun Erimli Bellek Bilgileri

Bilgi kaynaklarının ilki, uzun erimli bellektir. Bu, zihinsel bir ağ gibi çalışır ve fiziksel dünyanın bilgisini taşır: Kaynak ve erek kültür bilgisi vb.

Ayrıca çevirmenin çeviri normları ve stratejilerini anlayışı gibi çeviri hakkındaki bilgisi de yine buradan elde edilir.

1.2.1.2.Kaynak Metin Bilgileri

Ama çevirmenin bu bilgileri kullanmaya başlaması kaynak metin girdilerini alışıyla olur. Bu yüzden, uzun erimli belleği etkin hale getirmeye yaraması açısından kaynak metnin girdilerinin de diğer bir bilgi kaynağı olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu şekilde elde edilen bilginin, Hönig'in belirttiği zihinsel gerçekliğe dönüşmesi ve erek metnin oluşturulmasında nasıl zihinsel süreçlerden geçtiğine cevap aramak gerekmektedir. Toury, çeviri sürecini belirten bu aşamaya 'kara kutu' adını verir.

1.2.2.Çalışma Alanları

Bu bilgilerin işlenmesini sağlayan çevirmenin zihinsel süreçlerini belirlemek için sezgisel ve kontrollü olmak üzere iki çalışma alanını bulunmaktadır. Bu süreçler birbirinden mutlak bir şekilde ayrılmış alanlar değildir.

1.2.2.1.Sezgisel Çalışma Alanı

Sezgisel yada görece kontrolsüz olan çalışma alanı uzun erimli bellekten alınan bilginin, kaynak metin girdisi ile dış kaynakların bilinçli bir kontrolden uzak bir şekilde bütünleştirildiği yerdir. Dış kaynaklar derken anlatılmak

istenen, kaynak metinden ya da uzun erimli hafıza yoluyla ulaşılmayan, dış başvuru kaynaklarıyla elde edilen ek bilgilerdir. Eldeki bilginin işlenmesi esnasında sorunlar ortaya çıktığında, kontrollü süreçlerin belirdiği yerdir. Metin bilgisinin çoğu otomatik olarak sezgisel çalışma alanında sürece dahil edilir.

1.2.2.2.Kontrollü Çalışma Alanı

Süreç çalışmadığında çeviri sorunları ortaya çıkar. Bu sorunlar da kontrollü işlem merkezinde incelenir ve bunların üstesinden gelinecek bir strateji belirlenir ve uygulanır. Ancak belirlenen stratejiler çeviri sorunlarını çözecek diye bir şey yoktur. Stratejiler, çeviri sorunlarını çözme girişiminde yalnızca birer plandırlar. Başarısız olunursa, sorunun anlaşılmasında daha önce hesaba katılmamış başka bilgi olup olmadığını görmek için sezgisel çalışma alanına geri dönülür. Eğer, çevirmenin beklentisini karşılayacak yeterli bir çözüm burada üretilmezse, sorunu tam çözemesi de belli bir düzeyde geçici çözüm öneren çevirilere yönelir.(Kıraly.s. 105)

Hönig, sezgisel çalışma alanına, kontrolsüz çalışma alanı adını vermektedir. Hönig de metnin çevirmence ilk anlaşılmasının bu çalışma alanında gerçekleştiğini belirtir. Ben de bu çalışmada Hönig'in terimini kullanacağım. Çevirmen çeviri gereklerine karar verirken, bu kontrolsüz çalışma alanı olası erek metin ve çevirmenin zihninde oluşan kaynak metinden edinilen verilerden yola çıkarak ulaşır. Hönig, bunun makro stratejinin geliştirilmesine yarayacağını yazar. İster kontrolsüz isterse kontrollü çalışma alanında yer alsın, zihinsel süreçleri bu makrostrateji yönetir.

1.2.3.Çeviri Edinç Türleri

Çeviri metnin oluşması esnasında işte bu kontrolsüz çalışma alanında gerçekleşen süreçlere Aktarım Edinci adı verilir. (Hönig)

Zihinsel-bilişsel süreçler ise, kontrollü çalışma alanında gerçekleşirler. Mikro stratejilerin de uygulandığı yerdir. Kisaca, kontrolsüz çalışma alanı süreçleri, otomatik; kontrollü alan süreçleri ise bilişseldir denilebilir. Uzun erimli bellekten gelen kontrolsüz alan bilgileri, kısa erimli belleğe yönelik kontrollü alanda gerçekleşen izleme ve denetleme sayesinde çevirmenin beklentisine uyan değişiklikler geçirir ya da red edilir. Ancak, bu kontrolsüz alan bilgilerinin hangisinin izlenebileceğine yer yine çevirmenin karar aldığı makro stratejisidir elbette ki. Bir makro stratejiye göre hareket etmeyen bir çevirmen, kontrolsüz çalışma alan verilerine aşırı güvenen bir çevirmendir. Tıpkı doğal bir çevirmenin durumunda olduğu gibi.

Karşılaşılan çeviri sorunlarına, herhangi bir stratejiden uzak, kontrolsüz alan verileri ile çözüm aranırsa işlenmemiş bu çeviri edincine, aktarım edinci adı verilir. Eğer bu edinen bir stratejiyle desteklenirse çeviri edinci adını alır.

Hönig, aktarım edincinin, çeviri edinciyle desteklenmesi gerektiğini belirtirken, bunun profesyonel çeviri anlayışının bir gereği olan yapılan çeviri savunulmasını, gerekçelendirilmesini sağlayacağını düşündüğü içindir. Bir stratejiyle hareket eden çevirmenin, kendisine güveni de olacaktır. Stratejiden anlaşılması gereken yukarıda sözü edilen Kiraly'nin bakış açısıdır.

Stratejiler, çeviri sorunlarını çözecektir diye bir şey yoktur. Stratejiler, çeviri sorunlarını çözme girişiminde yalnızca uygulanan birer plandırlar.(Kiraly,101)

1.2.4.Çevirmenin Sorumluluğu

Yukarıda verilen çeviri tanımını da hatırlayarak, çeviri edinci kavramıyla bu çalışmada ne anlaşılması gerektiğini belirtmekte yarar vardır.

Çeviriyi farklı dil ve kültür ortamlarında kişi veya taraflar arasında iletişimi sağlamak olarak belirttikten sonra, çeviri edinci kavramı da yerini almaktadır. Bir çevirmen bu gereği hangi alanda becerebiliyorsa, o alanda çeviri edincine sahip demektir.(Kurultay:1995,25-26)

Çeviri edincini bu şekilde görünce, çevirmen çeviri yaptığı alanda bilgi sahibi olduğunu kabul etmiş ve çevireceği metninde sorumluluğunu üstlenmiş demektir. Böylece, belli metinlerde iletişim sürecini kendi yönlendirmesiyle çözümleyebilmeli, belli gerekçelerle belirlediği makro stratejisinin yönlendirdiği dilsel anlatımlara kendi karşılıklarını önerebilmelidir.(Kurutay:1995,26)

1.2.5.Doğal Çevirmen ile Çeviri Edincini Bilen Çevirmen

Burada belirtilen açıklamalara göre, metnin aktarım edinciyle ya da çeviri edinciyle çevrilmesi değil, iletişimin kurulmasıdır önemli olan. Örneğin, daha ziyade aktarım edinciyle yol alan 'doğal' çevirmenin işi daha çok çaba isteyecektir ve daha rastgele olacaktır.

Ortaya konan performansın değerlendirilmesi açısından da aktarım edinci ile iş gören çevirmen ile çeviri edinci ile iş gören çevirmeni birbirinden ayıran temel nitelikler nelerdir? Bu soruya yine Kiraly ile yanıt arayacak olursak, Kiraly'nin çevirmen kavramına bakmak yerinde olacaktır.

Çeviri edincine sahip bir çevirmen toplumsal konumunun farkında olacaktır. Belli bir metnin çevrilebilmesi için gereken edince sahip olup olmadığını tartacak, gerekirse metni çevirmeyi rededebilecektir. Çevirmen, çeviri yaptığı metne ve bu metne ilişkin diğer kişilere (yazar, işveren, okuyucu, metin) karşı sorumluluk anlayışı içinde olacak ve gerektiğinde kararlarını savunup, gerekçelendirebilecektir.(Kiraly 1995:102)

Bu çalışmada incelenmek istenilen konu da burada açıklık kazanmaktadır. İşte, bu anlamda çeviri edincinin çevirmen adayında oluşturabilmesi için metin türleri konusu ile erek-odaklı bakıp açısı olan skopos kuramı bu açıdan incelenecektir.

Bu iki başlığın böyle bir amaçla betimlendiğinde birbirlerine göre durumları gözlenmek istenmektedir. Çeviri nedir? Çevirmen kimdir? Sorularında yola çıkılacaktır.

Skopos kuramını ortaya atan Vermeer, çeviriyi bir tür doğrultusunda yapılabileceğini açıklıyor. Çeviriyi, bir davranış olarak nitelendirir. Vermeer, kuramında kişinin çevirisinde bulunduğu davranışın niçinini bilmesi gerektiğini ve değerlendirilmesinin belirlediği "amaçlar" doğrultusunda olabileceğini dile getirir.

Buna göre de, bir kaynak metnin tek ve en doğru çevirisi diye bir şey olmamaktadır.

Skopos kuramı değerlendirmesinde çeviri edinci konusundaki ölçüt tesbit edilen amaçlar olmaktadır. Bir metin bütün özellikleri ile bir dilden diğer bir dile aktarılamayacağından, çevirmen bu özelliklerden kimilerini yakalar. Metin, çevirisi yapıldığı zamanın normlarına göre optimum olsa da gelecek nesillerce eleştiriye uğramaktadır.

İşte bu konularla paralel olduğuna inandığım çoğul-dizge kuramının art-sürekli özelliği, tüm kültürler için olmak bir yana, aynı kültür için bile tek ve ortak bir çeviri olmayacağını gösterecektir. Bu açıdan, dil-içi çeviri de amaç ve zaman ögeleri çerçevesinde yerini almış olacaktır. Art-sürekli olarak yapılacak kimi betimletici incelemeler bunu daha iyi gösterecektir. Çalışmanın bu aşamasında şöyle bir ayraç açılabilir.

İsrail Okulu'nun çalışmalarından alınacak destek ile daha belirgin olarak açıklanabilecektir. Madem ki ölçüt amaç olmaktadır, öyleyse çoğul-dizge kuramının bakış açısı benimsenerek art-sürekli olarak betimleme yapıldığında görülecektir ki makro stratejiler nedeniyle farklı dönemlerde farklı amaçlar yürürlükte olacaktır. Ve bu farklılıktan dolayı her seferinde farklı metin türlü işlevleri seçilebilecektir. Anlatımda istenen bir şey de erek-odaklı kuramlar metin türlerini bağlayıcıdır ve bunun belirlenmesinde önemli rol oynarlar. 20.yy'ın son çeyreğinde erek-odaklı kuramlar Çeviribilimin ağırlık noktası durumuna yükseldiler. Çünkü çeviri metnin erek kültür içinde bir işlevi olacaktır. Erek-odaklı kuramların hepsini inceleyerek gereksiz yere

dağılmaktansa, Skopos kuramı çerçevesinde konuyu genişletmek yeterli olacaktır.

1.2.5.1.Çeviride Bilinçsizlik

Çeviride karar verme konusunda (çeviri) öğrencilerinin belli bir yetersizlik içinde oldukları gözlemlenmektedir. Çoğunlukla, çeviri süreçlerinde bilinçli olarak hareket etmek yerine daha çok sezgilerine güvenerek sonuca gitmeyi tercih etmektedirler. Sahip oldukları dış dünya bilgisi ve deneyimleri nedeniyle, çeviri yaptıkları metnin çağrışımlarıyla çok çabuk etkileşime girerek *nesnel çağrışımlara* ulaşmaktan uzak, *öznel çağrışımlar* ağırlık kazandırmaktadırlar. Bu durum, *okuyucuya özgü* bir ortamın hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Halbuki, öyle durumlar vardır ki, belli bir metnin içinde kelimelerin daha önce hiç karşılaşmamış olduğumuz anlamlarına rastlayabiliriz. Görünüşe göre, öğrencilerin çeviri süreçlerini içselleştirmemiş olması burada etkin bir rol oynamaktadır. Çeviriye anlam merkezli bir yaklaşım benimsendiğinde kelimelerin metinlerde yeni anlamlar kazanabildiği görülmektedir:

1-Potansiyel anlamlar

2-Bu potansiyel anlamları sınırlayan ve etkin hale getiren bağlam içindeki yorumları

1.2.5.1.1.Tümdengelim ve Tümevarım Süreci

Metni alımlayan kişi, ya daha önce hafızasında bulunan bilgisine dayanarak kelimenin anlamı konusunda bir varsayım oluşturur ki buna

tümdengelim süreci ya da önünde duran çözümlemeye çalıştığı metnin verilerine de dayanarak hareket eder ki buna *tümevarım süreci* denilir.

İşte bu iki süreç arasında bir denge oluşturulursa, iletişim kurulmuş olur. Eğer bu durum sağlanamaz ise, metnin o kısmı ile ilgili bir yanlış anlaşılma söz konusu olur.

Öğrencilerin daha çok tümdengelim sürecini sezgisel ve kontrolsüz olarak tercih attıklarını belirtmek istiyorum. Kimi zaman bu türlü yaklaşım, *sözcüğü sözcüğüne çeviri* ile sonuçlanmakta ve metnin sorunsalı gözardı edilmektedir.

Sık sık karşılaşılan şu bakış açısı daha da rasyonelleşerek bir adım öne çıkmalıdır:Çeviri, yalnızca sözcüklerin ve dilsel yapıların alış-verişi değildir. Tersine, belli bir kültür ve durum içerisinde çeviri okurunu düşünen iletişimsel bir süreçtir.

2.Çeviri ve Alfred Adler

2.1.Yaşam ve Amaç

Çalışmanın bu aşamasıyla birlikte bir yönlendirmede bulunmak istiyorum:Yukarıda da açıklanmak istendiği gibi, çeviriye bilinçsiz ve kontrolsüz yaklaşan çevirmen daha çok sezgilerinin etkisi altında bulunmaktadır. Bu düşünceye katkıda bulunacağına inandığım Alfred Adler'in *İnsan Tabiatını Tanıma* adlı kitabından algı konusunu özetlemek istiyorum. Tezin amacı aynı

zamanda Vermeer'in Skopos kuramına çıkacağından dolayı burada verilecek olan açıklamalar bu konuya da destek olacaktır kanısındayım.

İnsanın ruhsal yapısının dış dünyadan bir takım izlenimler edinme yeteneği ile belirlenmiş olması, her insanın çevresine uymak zorunda oluşundan ileri gelir. Ruhsal mekanizma belli bir dünya görünüşüne ve ilk çocukluk günlerinden beri sürüp gelen bir *amaca* da yönelir. Çünkü ruhsal hareketler, ancak doğal bir amaca yöneldikleri zaman ortaya çıkabilirler. Amaç, insanda değişme ve serbestçe hareket edebilme yeteneğini ortaya çıkarır. Herhangi bir insanın amacını açık ve seçik olarak bilmedikçe, o insanın davranışını doğru olarak anlamaya pek imkan yoktur. Algı konusunda özellikle belirtmek gerekirse, *İnsan her şeyi algılayamaz. İki insanın aynı manzaraya aynı şekilde tepki göstermesi mümkün değildir. İnsan, çevresindeki şeylerden, ancak çeşitli nedenlerle önceden belirlenmiş olan bir davranış kalıbına uygun gelenleri algılar*(Adler 1994:58).

Evet, çeviriye bilinçsiz ve kontrolsüz yaklaşan çevirmen, metne karşı hissettiği sezgilerle yol almaktadır. Bu tarzıyla çevirmen, biçimsel(konu+dil) yönden dengesini yitirebilecektir. Aslında, şu bir gerçektir ki bu sezgisel yönlendirme içerisinde pek de elimizde olmadan karşı karşıya kaldığımız kaynak metne eğilimli olduğumuzu farkederiz. Böylece, sezgisel olarak çıktığımız çevirimizde, kaynak metne doğru bir sarılma ve yine bu yönün etkisiyle çeviri metin erek kültür içerisinde işlevsel olacaktır düşüncesini göz ardı eder şekilde kaynak metni-Vermeer'e göre özellikle skoposu kaynak metin özelliklerini yansıtmak olduğu durumlar dışında da-esas alan metin bilinçlenmesi ve yönlendirmesi ile karşı karşıya kalınacaktır.

Ve çeviri böyle yapıldığında, artık erek kültür içinde bir yer kazanarak hareket edecek olan metin bu tarzından dolayı birinci olarak dilsel düzeyde sekteye uğrar. İkinci olarak ise metin dışı alanlara (ekinsel alan gibi) anlam ilişkilerinin işleyişinde sağlanmak istenen eşdeğerlik zayıflar. Çünkü metinde tek tek ögeler kendi aralarında işlevsel bir etkiyi paylaşırlar(Göktürk 1989:153). Metnin iletisi anlamına gelen bu etkinin, çevirmenin yukarıda sözünü ettiğim sezgisel tutumundan dolayı erek metinde oluşturulması oldukça zordur: Aslında, burada belirtilen sebeplerden de yola çıkarak 1970 öncesi kuramcı ve çevirmenlerin çevirileri neden kaynak ya da süreç odaklı yorumladıklarını anlamaya başlarız..

Görüldüğü gibi, çeviri bir iletişim kurmaksa, kaynak metinden erek metin oluşturulurken bu aktarımda fikir ve gerçekliğin nereye kadar uzanabileceği burada daha bir açıkça görebiliyoruz.

3.Çeviri İkilemi

Çeviribilim yüzyıllar boyu bir ikilemin etkisi altında kalmıştır. Çevirmenler kendi normlarını veya başka bir deyişle yaşadıkları dönemin kendilerine yansıttığı biçimiyle benimsedikleri normlar çerçevesinde çevirilerini yapmışlardır(Bengi, 1990:137)

Romalı filozof ve çeviri kuramcıları olan Cicero ve Horace M.Ö. I.yy'da sözcüğü sözcüğüne (verbum de verbo) veya anlamı anlamına (sensus de sensu) çeviri, Çeviribilim ikileminin temelini oluşturmaktadır(Bengi, 1990:138)

3.1.Kaynak Odaklı Yaklaşım

Kaynak odaklı yaklaşım, tamamen kuralcı bir yaklaşımdır. Çevirde amaç, kaynak dil metnini erek dilde aynen kaynak dilde olduğu gibi yeniden yaratmaktır. Çeviri kaynak odaklı bir edim olarak kabul edildiğinden kaynak metin erek metne göre değişmez bir biçimde birincil derecede önem taşır. Kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişki bu anlatılanlar nedeniyle eşsüremlilikte kalmakta ve sonuçta dural olmaktadır.

3.2.Erek Odaklı Yaklaşım

1970’li yıllardan itibaren çeviriye bakış açılarında kökten bir değişiklik yaşanmıştır. Çeviri doğası gereği kaynak odaklı bir etkinliktir. Ama bu çeviride kaynak metnin erek dilde aynen yeniden yaratılması anlamına gelmez. Yeni oluşan anlayışa göre çeviri kaynak metnin okuru için değil erek metin okuru için yapılır. Çeviri, erek odaklı bir etkinliktir(Toury, 1995:24). Böylece çeviri metin, erek metin okuru için birinci derecede önem taşımaktadır. Bu düşüncenin temelinde de tezin 7.bölümünde konu edeceğim çoğul-dizge kuramı yatmaktadır. Çeviri, bu sayede art-süremlilik, devingen ve işlevsel hale gelmiştir. Tezimin konusu olarak çeviriye işlevsel, iletişimsel yaklaşan ve erek odaklı bir kuram olan Vermeer’in Skopos kuramından bir kuramsal çatı kuracağım.

4.Skopos Kuramı

4.1.Tanımı

Yunanca bir kelime olan Skopos, 'amaç', 'hedef' ve 'niyet' gibi anlamlara gelmektedir. Çeviriye işlevsel bakış açısını savunmaktadır.

4.1.1.İşveren, İş ve Çevirmen İlişkisi

Çeviriye gereksinme duyan **kişi(işveren)**, çevirmenden bir erek metin üretmesini ister. Verilen bu **iş**, sözlü olarak ya da olmayarak birtakım gerekler içerir. Böylece kaynak metin temel alınarak kültürlerarası etkileşim için yazılı veya sözlü bir erek metin hazırlanır.

Özellikle kullanmalık metinlerde işveren, çeviriyi bir amaç için ister. Çeviri, erek kültürde bu belirlenen amaca hizmet etmek durumundadır. Olası en iyi çeviri, çeviri esnasında etkin olan şartlar altında ortaya çıkandır. Görüldüğü gibi Eski yunan anlayışında olduğu gibi 'iyi' veya 'kötü' çeviri olmaktan öte modern anlayışa hizmet eden şartlara uyum sağlama ve değerlendirmede derecelendirme özelliklerine yer verilir.

Çevirmen, iki kültürü bilen bir uzman kişidir. Bir amaç ve belli bir erek kültür alıcısı için bir metnin nasıl üretileceğini bilir. Bu nedenle çevirmen, erek

metnin üreticisidir. Vermeer'in bu düşünceleri tezin ileriki bölümlerinde Even-zohar'ın bir kültürde bir metnin alımlanmasına yönelik baskılar ve kısıtlamalar üzerine düşünceleri örtüşecektir.

4.1.2.Çevirinin Skoposu

İşveren ve çevirmen, çeviri metnin tasarlanması konusunda amaç ve strateji üzerinde anlaşmak durumundadır. Çevirmenin, işverene danışarak belirlediği amaç, çeviri metnin **Skopos'**u olur.

4.1.2.1.Metnin Alıcısı

Çeviri metnin ulaştığı kitle, **metnin alıcısıdır**. Metnin tasarlandığı kişi ya da grup çeviri metnin hedef kitlesini oluşturur. Bu alıcı (kitle) iç veya dış metinsel ve durumsal özelliklerden metnin amacını çıkarır.

4.1.2.2.Çeviri Metnin İşlevi

Çıkarım, metnin, alıcısı tarafından anlaşıldığı şeklidir. Bir alıcı tarafından metnin amacının çıkarmı, **çeviri metnin** işlevidir.

Çevirmen Skopos'u gerçekleştirmek ister. Şu noktayı özellikle belirtmekte yarar vardır. **Çeviri metnin işlevi, çeviri metnin amacı ile aynı olabilir de olmayabilir de.**

4.2.Kuramın Temel Maddeleri ve Yorumu

Skopos kuramının temel nitelikleri aşağıdaki gibidir. Ancak birinci, ikinci ve beşinci maddelerine teze giriş bölümünde yer verildiğı için burada tekrar edilmeyecektir ve kısaca geçilecektir:

1. Her edim, bir çıkış noktasını öngörür.
2. Her edim, amaç odaklıdır.
3. Edimi gerçekleştiren kişi, nedenlerini açıkça ifade edemeyebilir.
4. Belli şartlar altında, edimi gerçekleştiren kişi, optimal olacak şekilde hedefine ulaşmaya çalışır.
5. Çeviri, bir edimdir.
6. Beşinci madde, her türlü çeviri için geçerlidir.
7. Çeviride, olası her etken çevirinin Skopos'u gerektirdiğı ve/veya istediğı ölçüde göz önünde bulundurulur.
8. Çeviri ediminin amacı, stratejiyi belirler.

Dördüncü maddede 'belli şartlar' derken anlatılmak istenen şeyler, Skopos, erek kültür alıcısının şartları(alışkanlıkları, beklentileri), işverenin kültürel şartları(alışkanlıkları, beklentileri), çevirmenin şartları (alışkanlıkları, beklentileri), erek kültür-kaynak kültür ilişkisinin şartları, zaman, fiyat gibi durumlar anlaşılmalıdır.

Her çeviri ediminin bir amacı vardır. Farklı amaçlar, aynı kaynak metin temel alınsa da, farklı çeviri metinlere neden olur. **Farklı amaçlar, farklı türden çeviri metinlere de yol açar.**

Sekizinci maddeden çıkan sonuç şudur: Erek metne ve/veya onun yüzeysel yapısına karar veren, kaynak metin ve/veya onun yüzeysel yapısı değil, çevirinin amacıdır.

4.3.Genel Bir Çeviri Kuramı Olarak Skopos

Vermeer, Skopos kuramının çatısını oluştururken, genel bir çeviri kuramını kendine hedef tutar(Vermeer:1989,38). Buna göre, kuram kültürel özelliklerden yoksun olmalıdır. Yani kuram, tarafsız ve değer yargısından arınmış olmalıdır. Genel bir çeviri kuramı derken Vermeer, 'genel' ile 'evrensel' kavramları arasındaki farkı şöyle belirtir: bir kuralın kural dışı örnekleri görülmediği sürece genel sayılabileceğini; kendi çıkış noktasından mantık yoluyla ilerleyişine ise evrensel der(Vermeer:1989,38).

Tanım gereği genel bir kuram, belli bir kültüre özgü değildir. Bu yüzden genel bir kuram, kültürlerüstüdür. Yani tek kültüre ait olmadan bütün kültürler için geçerlidir. Genel bir kuram da uygulama aşamasından belli bir durumla ilişkilendirilebilir.

Eğer genel bir kuram, çeviri metinde bir anlamı, ona karşılık gelen kaynak metnin anlamından farklı ya da tersini konu alan bir çeviri olasılığını kabul ediyorsa, bundan iki şey anlaşılabilir:

- 1.Kuram yayılım çevresindeki bütün gücül durumları içine alabilecek kadar geniştir.

2.Kuram, değer yargısından arınmış bir yaklaşıma dayanmaktadır.

Zaman ve mekan gibi değerlere göre çıkış noktalarında değişiklikler yapmak, görecelik kuramına yol açar.

4.3.3.Görecelik nedir?

Görecelik nedir ve göreceliğin Çeviribilim içerisindeki yeri nedir? gibi sorulara verilecek cevaplar Vermeer'in skopos kuramının temelini yer tutmuştur.

Bu kavram, Kant'ın 'tek gerçeklik' düşüncesinin zamanla aşılmasından sonra bilim dünyasının içerisine hızlı bir giriş yapmıştır. Bunun en çarpıcı örneği Einstein'ın Görecelik kuramıdır. Bir çok yerde bir gerçekliğin bir insanda diğerine göre farklı algılanması olarak tanımlanır. Bu düşünce bilimsellik kazandığına göre bu tanımda eksik olan nedir? Aksi durumda bilimsel çalışmalar değerlerine yitirilerdi. Aynı şartlar altında aynı sonuçları veren herşeyin bilimsellik ifade ettiği gerçeğini görecelik kuramı yadsımaz. Göreceliğin oluşmasına neden olan aynı şartların gerçekleşmediği yer, kişi vb şartlarda farklılıklar oluşmasıdır(Tellioğlu 1995:160).

Çeviride tam böyle bir ortam içinde bulunmaktadır. Vermeer, kuramına bu açıdan yaklaştığında bilimselliğe ters düşmek bir kenara bilimselliğin tam ortasında yer alır. Çeviri açısından nedeni çok basit:Çeviri eyleminde, bir eylemin bileşenleri hiçbir zaman 'mekan, zaman ve diğer şartların aynılığını' sağlayamazlar. Bu çoğul-dizge kuramında da destek bulmaktadır.

Kaynak metnin yazarı, kaynak kültür şartları, kaynak metnin okur kitlesi ile erek ortamdaki şartlar bilimselliğin temelinde yatan aynı olma düşüncesini karşılayamamaktadırlar ancak görecelik ilkesinin içinde yer alırlar.

4.4.1.Skopos Kuramında Görecelik Kavramının Yeri

Bu tür bir bakış açısına göre, Skopos kuramı, genel bir eylem kuramının belli bir durumu olarak düşünülebilir. Diğer bir sonucu da, kuram kendisi ile beraber ya da kendi yerine aynı düzeyin farklı kuramlarını kabul eder. Üçüncü olarak, mutlak gerçekten sapma gösterir. Ve metodolijide sapma, sıfır değer taşır. Dördüncü sonuç ise yazar ilke olarak iddia edildiği kadar genel olmadığını kabul etmeli. Çünkü kendi de belli bir kültüre aittir ve o kültürce şartlandırılır ve dünyayı onun gözlüklerinden seyreder. Kuramda genellik konusu, yalnızca bir iddiadır. Yazar, ona erişmeye çalışır.

Çevirmenin de aynı göreceliğe sahip olduğu söylenebilir. Öyleyse dış dünyanın bir nesnesine doğrudan ulaşan bir yol yoktur. Tüm yollar, nesnelerin zihinsel tasarımlar olarak algılanmasına gönderme yapar. Tüm zihinsel imgeler, dış dünyadan etkilenirler.

Çevirmen gerçek nesnelerle uğraşmaz. Metinler ya da alıcı kitle, nesnelerin zihinsel tasarımlar olarak algılanışdır. Nesnelleştirme, bu algıların sonucudur. Nesnellik iki anlam taşır:

1.Dış dünyaya ait olma

2.Kişinin nesnel olarak gördüğü.

Değişik görüşler ve bunun sonucunda da farklı davranış şekilleri, dünya üzerine oluşturulmuş kültürel(kişi-grup-topluluk=idio-dio-para) kuramlarından dolayısıyla da kuramlarla ilgili farklı yöntemlerden doğar. Bu güçlükleri yenmek iletişim kurmadaki başarıdır. Burada adı geçen durumlar, alıcının metni anlamayıp onun bir zihinsel imgesini algılamasının nedenini açıklamaktadır. Bir şeyi anlamak, anlatılmak istenen şeye kendi yorumunu ve o konu ile ilgili anladığı kısmî birikimin karıştırılması olarak görülebilir. Bu nedenle metin üretimi gibi her yorumlama edimi, kısmen öznelidir. Metnin bir biriminin algılanması, o birimi öznelliğe dönüştürür ve o kişinin parmak izini taşır.

Çeviri konusunda ise kaynak metin diye bir şeyin olmadığı söylenebilir. Sadece kaynak metin birimlerinin (değişik) algılanma sayısı kadar çok kaynak metin söz konusudur. Bu farklılıkların temel nedenleri bellek, geçmiş deneyimler ve çağrışımlar gibi durumlardır. İşte bu nedenler bir nesneyi nesne olarak algılamayı imkansız hale getirir.

Davranışsal bir edim, eğer hem seçebilme hem de amaca yönelik olma şartlarını yerine getiriyorsa, bir çıktı(action) olarak düşünülür. Hedefe yöneliklik, seçebilme olasılığını doğal olarak içerir. Ancak ne böyle tercih yapabilme ne de çevirmenin niyeti bilinçli olmayı gerektirmez. Edimi yapan kişi, yalnızca potansiyel olarak yaptığının nedenini açıklayabilmelidir.

4.5.İşlevsel Bir Kuram Olarak Skopos

Skopos kuramı, işlevsel bir kuramdır. Potansiyel işlemi, erek metni erek kültür şartlarına hazırlamaktır. Çeviri, işveren tarafından verilir. Çevirmen de kültürlerarası iletişim uzmanı olarak, işin belirtilen şartlar altında belli bir şekilde ve belli bir amaç için gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine karar verir.

İş ve işlevi arasında bir çatışma ortaya çıkabilir. Bu durumda çevirmen, ya kendi ya da işverenle fikir alış-verişine girerek sorunu çözüme kavuşturur. Çevirmen uzman konumunda yer alır. Gerekli durumlarda ya işvereni ikna etmeye çalışır ya da çeviriyi kabul etmez.

Kaynak metnin yüzeysel yapısına mümkün olduğunca yaklaşmak, amaçlanan çevirilere yol açmayabilir. Çünkü kaynak metnin yüzeysel yapısı, çevirinin Skopos'una uymayabilir. Yüzey yapısı esas alınarak yapılan çeviriler, erek kültür geleneklerine uymayabilir. Böyle durumlarda sadık olmak kadar işlevsel çeviriye de yaklaşılmalıdır. Uç bir örnek olsa da kaynak metni çevirmemek yerine yeni bir metin tasarlamak tercih edilebilir. Bu iş erek metin geleneklerine göre kısmî ya da bütün olarak yapılabilir. 'Bu , çeviri değildir.' denmemelidir. Zira, çevirmen, ortaya çıkarttığı ürünün olası sonuçlarından da sorumludur.

Skopos kuramı için bir amaca ulaşmak, işverenin emirlerine körü körüne uymaktan daha önemlidir. Çünkü, çoğunlukla işveren ulaşmak istediği sonuca en iyi nasıl ulaşılacağından habersizdir. Çünkü çeviri ve erek kültür özellikleri konusunda uzman değildir. Skopos kuramına göre, profesyonel çevirmen, iki kültürü iyi bilen ve çeviride karar alan bir uzmandır. Neyin, nasıl çevrileceğine karar vermek onu işinin bir parçasıdır. Fikir ayrılıkları olduğunda, işverenle görüşmek ve onu ikna etmek çevirmenin görevidir.

4.5.1.Çeviri Nedir?

Çeviri denince akla ilk gelen şey, yüzeysel yapıdır. Ancak daha fazlasının gerektiği artık anlaşılmaktadır. Bunun bir çok sebebi bulunabilir. En başta yayımcılar, satış endişesinden dolayı metinle oynayabilmektedirler.

Tietze, metinlerin özellikle de edebi metinlerin çoklu çevirilerinin yapılmasını önermektedir(Vermeer,1989:46). Birden fazla çeviri yapılması, okuyucunun kıyaslama fırsatı bulmasına ve de kendince en iyiyi seçmesine yardım edecektir.

Çeviri nedir öyleyse?: Bir Skopos'a sahip olup bir metin birimini kaynak kültür çevresinden erek kültür çevresine bu amaca göre aktarmaktır. Vermeer, tropik iklimden orta kuşak iklimine götürülüp dikilen bir ağacı örnek olarak gösterir(1989:47). Orada özel bir bakıma ihtiyacı olacaktır. Çeviri durumunda da durum pek farklı değildir. Çeviriye başlamadan önce karar verilmelidir. Çeviri adapte mi edilecek yoksa yabancı yönümü vurgulanacaktır? Her iki halde de çeviri metin, normal kaynak kültürdeki durumundan farklı olacak ve etkisi değişecektir. Bir metni çevirmenin birçok yolu olabilir. Belli bir şekilde çeviriye neden yaptığınızı belirtmek bile aslında hangi Skopos için çeviri yaptığınızı anlatmak demektir. Eğer Skopos kuramı, hedeflediği amacına ulaşmak için erek metnin işlevine öncelik veriyorsa bu kaynak metne karşı düşüncesizlik ve

yersiz özgürlük anlamına gelmemelidir. Özgürlük nedir o zaman? Her kültürün kendi norm ve gelenekleri vardır. Bunlar o toplumdaki doğru ve yanlış düzenleyen davranışlardır. Kültürel kurallar, belli durumlarda amaca ulaşmayı kısıtlayabilir. Skopos kuramı, kültür bağımlı değil genel bir kuramdır. Kültürel kısıtlamalar, genel bir kuramı geçersiz kılmaz. Kısıtlanan genel bir kuramın uygulaması değil, belli çeviri işlerinin gerçekleşme ihtimalidir.

4.5.2.Eşdeğerlik Kavramı

Uzun yıllar boyu çeviri kuramında olduğu gibi modern Çeviribilim içerisinde de yeri olan çeviri eşdeğerliği konusu, birbiriyle çatışan tanımlarla dolup taşmıştır(Wilss, 1982:134)

Kimi tanımlar, kaynak odaklı yaklaşımı ön plana çıkarmışsalar da bazıları da erek odaklı yaklaşımı benimsemiştir. Wilss, eşdeğerlik terimini ilk olarak Jakobson'un 'On Linguistic Aspects of Translation' adlı çalışmasında kullandığını belirtir(Wilss, 1982:138).

Çeviride eşdeğerlik denince (dilsel) aynılık anlayışı içinde olmamak gerekir(Bassnett-Mcguire, 1980:29). Bassnett-Mcguire, Popoviç'in dört eşdeğerlik türünden sözettiğini belirtir(1980:25).

- Dilsel eşdeğerlik
- Paradigmatik eşdeğerlik
- Biçimsel eşdeğerlik

- Metinsel eşdeğerlik

Popoviç, anlatımsal örtüşmeyi hedeflemektedir.

Neubert ise metin kuramından geliştirdiği çeviri eşdeğerliği kavramının göstergebilimsel bir alan olduğunu belirtir. Bu alanda üç bileşen bulunur: Sözdizimsel, anlambilimsel ve pragmatik olmak üzere. Hiyerarşik bir düzende sırası pragmatik eşdeğerlik başta, sonra anlambilimsel daha sonra da sözdizimsel eşdeğerlik gelir(Bassnett-Mcguire, 1980:27).

Toury'nin tanımına bakacak olursak , eşdeğerlik, iki düzgü arasındaki ilişkilere bakılmaksızın iki ileti arasında belli bir ilişkinin var olması (ya da kurulması) durumudur(1980:63).

Nord da çeviriyi kültürlerarası iletişim edimi olarak görür. İşlevsellik, çeviride önemli bir öge durumundadır. Çevirmenin, kaynak ve erek kültür ortamları ile ilişki içerisinde olduğunu ve çevirmenin kaynak metin göndericisi ile erek metin alıcısına karşı sorumlu olduğunu belirtir. Çeviri metnin alıcısının beklentilerini karşılamak için kaynak metin geleneğinden vazgeçmek gerekebilir. Çeviri metnin amacı, alıcı kitlesi ile iletişim kurmaktır(1991:94-95).

Çeviri normlarının göreceliği, gerek çeviri kuramcısının gerekse çeviri uygulayıcısının bugüne kadar oldukça karmaşık olan metinlerarası çeviri eşdeğerliği sorunlarına nesnel, evrensel bir cevap verebilmesini engeller(Wilss, 1982:134). Vermeer, çeviri eşdeğerliğindeki görecelik nedeniyle eşdeğerlik konusuna eleştirel yaklaşır.

4.5.2.1. Skoposa Göre Eşdeğerlik Kavramı

Kaynak ve erek metin arasındaki eşdeğerlik arayışı, çok değişik ve farklı bir kavram olmuştur(Toury 1980,115). Bu yüzden Skopos kuramı, kendi gerçeklerinden yola çıkarak bu yıllar boyu tartışılan konuyu açıklamaya çalışır.

4.5.2.1.1.Eşdeğerliğe Eleştirel Bakış

Kuramın 1. maddesine göre her edim, bir çıkış noktasına sahiptir. En betimleyici işlem bile taraflıdır. Buna göre, betimleme kültürel ögeler(culture specific) içerir. Öyleyse eşdeğerlik **kültür yanlı** bir kavramdır. Bağıntı(relevance) konusuna eşdeğerlik açısından bakacak olursak, bir şeyle bağıntılı olmak anlamına gelir. Skopos kuramı, bunu kendi özellikleri içinde, iki kültürü bilen uzman olarak çevirmenin gözleriyle hedeflenen erek kültürün alıcıları için erek kültürde bir metnin işleviyle bağıntılı olma anlamını kazanır.

Toury'e göre eşdeğerlik görgül bir olaydır. Bu da geri dönüşümlü bakış açısını beraberinde getirir. Böylece hiyerarşik olarak kaynak metin baskın bir rol oynar. Toury böylece optimal eşdeğerliğe ulaşır.

Ancak biri için optimal olan bir diğeri için olmayabilir. Eşdeğerlik bu anlamda **durum yanlı** bir kavram olmaktadır. Skopos kuramı ile aralarında fark bulunmaktadır. Aktarım gerçekleşirken esas olan şey skopos'dur. Çeviri

işlemlerini yönlendiren kaynak metin gerekleri değil, skopos'un kendisidir. **Skopos, hiyerarşik olarak eşdeğerlik kavramından daha üstündür.** Skopos kuramı, kaynak metnin yapılarını belli bir amaç için gözden geçirir.

4.5.3.Bilginin İletişimi

Bilginin iki şekilde iletişimi sağlanabilir:

- 1.Betimleyerek
- 2.Yorumlayarak

Bir niyet, bir iletişimci tarafından bir alıcıya açıklanır. Niyet, karşılıklı olarak açık olur. Her iletişim, bir 'çevrede' gerçekleşir. Sosyo-kültürel ortamda, bir 'bağlamın' varlığından söz edilir. Bu, iletişimci ya da alıcı tarafından bir iletişim edimi için etkin hale getirilmelidir.

4.5.3.1.İletişimin Şartları

İletişim, bir amaca yöneliktir ve bir hiterarşi vardır. İletişim edimi, ister üretim isterse alımlama olsun bağıntı şartına uygun gerçekleşir:

- 1.En az çaba ilkesi
- 2.Maksimum bilgi girişi
- 3.Açık bir bağlam

Dengeyi yakalamak kişisel bir iştir. Bir şeyin bir kişiye bağıntılı olması için bir sebep, bir dürtü bir amaç olmalıdır. Bu kavram, açıkça da görüleceği

gibi, kültür ve durum yanlısıdır. Bağntı, kişisel bir kavramdır. Bu nedenle de iletişimci ve alıcı için farklılık arzeder.

Bir iletişim ediminde belirtilecek üç tür bağntı ve çaba-fayda ilişkisi vardır:

- 1.İletişimci için bağntılı ve faydalı olan nedir?
- 2.Alıcı için bağntılı ve faydalı olan nedir?
- 3.Alıcı neyi faydalı ve bağntılı görmektedir?

İletişim kurmak, iletişimcinin bilgi teklifidir (Vermeer,58)

5.Metin Türlerinin Çevirideki Yeri

Metin türleri konusunu ortaya atabilmek için önce metin dilbilimsel bir yaklaşım benimseyip sonra da çeviriyi, metinsel iletişim edimi olarak görmek gerekecektir(Reiss:107).

'Neden çeviri yaparız?' sorusuna Reiss, çevirinin iletişimsel bir hizmet olduğunu ve normal olarak da erek dil alıcılarına yönelik olduğunu belirtir. İlk olarak kaynak dil toplumu için hayat bulan çeviri hizmetinin işlevi pek tabii ki yeni bir erek dil okuyucu kitlesini bu iletişimsel edime katmak olacaktır.

Reiss da Vermeer gibi günceler, kişisel notlar vs. sınıflamasına giren iletişimsel bir amaç güdülmediği düşünülen metinler de bile iletişimsellik bulunduğunu ifade eder(107).

5.1.Metin Türü İşlevleri Nelerdir?

İletişimsel bir yaklaşım izleyen Reiss, Psikolog Karl Bühler'in 1930'larda dilin üç işlevine yönelik olarak belirttiği *metin türleri* konusunu temel alır: *Bilgilendirici, anlatımsal ve etkisel(çağrı)*. Bu sınıflandırma iletişim sürecinde dilin esas amacını bu üç temel ögeden birine yönlendirir:

- 1.Gönderen
- 2.Alıcı
- 3.Konu

İletişimsel amaçlara göre, metinler üç olası iletişimsel işlevlerini gerçekleştirirler. Ancak bu iletişim ediminin üç ögesinden biri ötekiler de gözden kaçırılmamak koşuluyla baskın duruma geçer.

- 1.Gerçeklerin yalın anlatımı: Haberler, bilgi aktarma, fikir öne sürme, duygular.Burada *konunun* kendisi ön plana çıkar. Metin, öncelikli olarak anlambilimsel-sözdizimsel düzeyde yapılandırılır. Bu metin türüne *bilgilendirici işlevli* denir.
- 2.Yaratıcık ve içeriğin sanatsal şekillendirilmesi: Burada kendini hissettiren özellik *gönderendir*. Metin yazarı, konuyu kendi yaratır. Düşünceleri sanatsal olarak anlatabilmek ve iletebilmek için dili ustaca kullanır. Dili, iki yönlü yapılandırılır. Birincisi,

anlambilimsel-sözdizimsel düzeyde ve diğeri de sanatsal oluşumdur. Bu metin türüne ise *anlatımsal işlevli* adı verilir.

- 3.Davranışsal tepkilerin edinmesi: Metin, bir harekete veya tepkiye yol açan bir dürtü olarak yorumlanır. Burada *metnin hedef kitlesi* önemli bir rol oynar. Metnin yapısı üç ayrı yönde oluşturulur. Anlambilimsel-sözdizimsel düzey, sanatsal oluşum ve ikna etme. Bu metin türüne, *etkisel(çağrı)* denir.

Bir metnin başarısı bu metin türlerinin oluşturulabilmesine bağlıdır. Dikkat edilecek yönler şunlardır: Bilgilendirici işlevli metin türü, metnin içeriğine ulaşmayı hedeflerken; anlatımsal işlevli metin türü, kavramsal içeriğin sanatsal olarak etkisini aktarmayı ister. Etkisel işlevli metin türünde ise istenilen etkiyi hedeflenen okur kitlesinde yaratmak esastır.

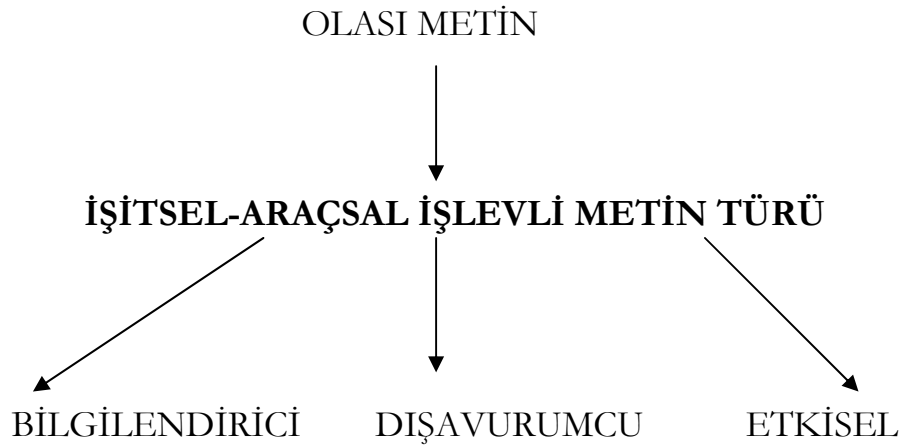
Reiss'ın yukarıdaki ifadelerinde bir düzen kurmaktadır. Ancak Vermeer'in Skopos kuramı çerçevesinden bakınca bir bağdaşma sağlanması gerekliliği ortaya çıkar. Skopos kuramına göre çevirmen, kaynak metnin okurları ile nasıl bir iletişime bağımsız olarak kendi erek kültür amaçlarını birincil tutarak elindeki kaynak metin ile nasıl bir erek metin oluşturacağına, erek metin türünün ne olacağına ve olmayacağına karar verecektir. Ancak metin türüne karar verirken Reiss'ın yukarıda metin türleri üzerine yaptığı açıklamaları göz önünde bulunduracaktır.

Reiss, Karl Bühler'den aldığı kavramları bu aşamada bırakmıyor ve kendisinin özel bir dikkat gerektireceğini söylediği diğer bir konuya geçiyor. Yazılı metinler, genellikle başka gösterge biçimleriyle oluşturulmuş metinlerle birlikte iletişime girer. Örneğin, yazı dili, müzik ya da resim dili ile yazılmış

metinlerle desteklenebilir. Reklamlar, bu açıklamayı destekleyecek niteliktedir(111).

Yazılı olan bir metin, kesinlikle okunmak için yazılmıştır diye de bir şey yoktur. Kimi metinler, sözlü bir iletişim ediminin alt yapısını oluştururlar. şarkılar, tiyatro oyunları ve radyo ile televizyon için yazılan metinler, buna örnektir. Bu tür metinlerin çevirisi, konuşma ve sözlü dile yönelik özelliklerle doludur.

Reiss, bir üst yapı oluşturmak istemektedir. Bir metin türü, bilgilendirici, anlatımsal ya da etkisel işlevli olabilir ancak iletişime yukarıda sözü geçen etmenler katıldığında Reiss, bunları *işitsel-araçsal işlevli metin türü* olarak yeni bir başlık altında toplamaktadır. Ve bu metin türü diğer metin türlerini işleme sokmadan çeviride karar verilmesi gereken bir çeşit öncül karar gibidir. Aşağıdaki şema bunu görselleştirir.

Bir metin, bütün bir iletişim etkinliğinin parçası olarak ele alındığında, iletişim ortamına dahil olan bütün etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Buradaki amaç, çeviriyi iletişim açısından etkin hale

getirmektir. Sadece anlam ve içerik değil aynı zaman da etki de oluşturulmaya çalışılacaktır.

Ancak çeviriye böyle bütüncül bir iletişim etkinliği olarak bakmak düşünülmesi gereken bir takım etkenleri de beraberinde getirecektir.

En baştan beri tartışageldiğimiz kaynak ve erek kültür iletişim ortamlarının birbirinden farklı olması gerçeği metin üzerinde kimi değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Çeviri metin, erek kültür içerisinde hedeflenen okur kitlesine amaçlanan etki ile ulaştırılmak istendiğinde bu kültür şartlarındaki baskılara ve zorlamalara karşı koyacak bir donanıma sahip bir hale getirilmelidir.

5.2.İşlev Farklılığının Erek Kültürde Gündeme Gelmesi

Metin, kültürün içerisine yerleştirildikten sonra işlevi o kültür tarafından belirlenir(Kusssmaul,1985:70). Bu işlevi de kültürün o anki içinde bulunduğu şartlar ve çevirinin amacı belirleyecektir. Çevirmen, Skopos kuramında olduğu gibi iki kültürü iyi bilen ve iki kültür arasında hareket edebilenbir uzman olduğuna göre bu şartları düşünerek çevirsini yapacaktır.

Amaç, erek kültürdeki işlevi yerine getirecek bir çeviri olduğuna göre ve çeviri metnin amacı ve işlevi kaynak metnin amaç ve işlevinden farklı olabilecektir. İşte bu işlev farklılığı kaynak ve erek metin arasında görünür

değişikliklere de neden olabilmektedir. Bunlardan biri ve tezin de konusu olan metin türlerinde olabilecek değişikliklerdir.

Metin türünde neden bir değişiklik olabilmektedir? sorusuna cevap aramaya başlamadan önce bir metnin bir kültür içinde kendine bir yer nasıl bulmakta ve burada ayakta nasıl kalabilmektedir acaba?.

Buna gerekçe olarak ise çevirmen bir uzman olduğu için iki kültür-*elindeki çeviri açısından bilen-* kişidir. Ne var ki bir kültürün iç dinamikmi nedir ve yeni bir metni hangi süzgeçlerden geçirir görmek yararlı olacaktır.

Çeviriye iletişimsel bir yaklaşım benimsendiğinde, çeviri metin bir dilden diğer bir dile aktarılan bir bütüncü olmanın ötesinde, kaynak kültür içerisinde belli bir zamanda belli neden veya nedenlerden dolayı ortaya çıkmış ve daha önce kazandığı işlevden bağımsız bu sefer erek kültür içinde belli bir zamanda erek kültür nedenleri ön plana çıkararak yeni bir işlev kazanacaktır. Öyleyse denebilir ki çeviri yoluyla bir metin, kaynak kültür işlevinden bağımsız olarak erek kültür içinde yeni bir işlev kazanır. Bu nedenle çeviri, iletişimsel olarak bir işlevden bir diğerine geçiş olarak yorumlanabilir.

6.Kültürel Yapı

Bir metin, neden erek kültürde yeni bir işlevi kazanmak durumunda kalır? Bu işlev farklılığı neden kaynaklanmaktadır? Bu gibi sorulara cevap bulabilmek amacıyla bir kültür içerisinde yeni bir eserin çıkış sebeplerine ve o kültürde ayakta kalabilmesinin yollarına bakmak gerekecektir. Yani bir kültürün iç kesitine yöneliyoruz. Konu bir giriş olması amacıyla durumu daha bir

somutlaştırmak gereğini duyuyorum. Şimdi hayatta kalabilmenin baskı ve zorluklarını somut örneklerle canlılar dünyasından vereceğim.

6.1.Canlılık Nasıl Dengesini Bulur?

Hayatta kalma, adından da anlaşılacağı gibi, canlılıkla ilgili çağrışımları olmaktadır. Burada söylemek istediğim şey, kültürler de canlıdır. Çünkü özünde dil olgusu yatar. Diller gibi kültürler de doğar, büyür ve ölürler. Kültür gerçekliğinde bir çok başka alt gerçekler bulunur. Even-Zohar'ın 'dizge' dediği bu alt gerçekler arasından çeviri metinler dizgesi için çalışmamı yönlendirecek olursak, hayat bulan bir metnin yaşamını hangi sıkıntılara rağmen devam ettirebilmektedir, bir bakalım.

Tezin, amaç yazısında da önemle üzerinde durduğum bir konuyu burada da devam ettirmek istiyorum: Kuramsal bir konuyu somutlaştırmak. Şimdi ise kültürel hayat içinde yeni doğan bir eser, bu karmaşada bir yere nasıl tutunabilmektedir acaba?

Burada bütün fiziksel dünyayı bir kültürler dizgesi olarak ele alacağım. Çok çeşitli nedenlerle de olsa bir dünyanın gerçekleri aynı sınırlı malzemeleri durmaksızın çevrimleyen bir döngüde kısıp kalmışlardır(Gould,I). Her sistemde o sistemi dinamik kılan bir güç bulunmaktadır. Kültürel sistemlerde ise bu, sürekli ilerlemektir.

Yaşam, çok zor bir doğumla dünyaya gelir ve ilk bakışta sahibi için hiç de konuksever olmayan yaşam boşluklarını doldurur. Bu bakış açısıyla örnek

vermek istediğim iki yaşam biçimi-yoksa dizgesi mi demeliyim- vardır: Medcezir balıkları ve Koala'nın fizyolojisi.

6.1.1.Med-cezir Balıkları

Son derece değişken bir yaşam ortamları vardır medcezir balıklarının. Yaşamlarını devam ettirebilmek için şaşırtıcı bir ön-uyum yetenekleri vardır. Her gel-git döngüsünde, kıyı şeridinin sakinleri dalgalar tarafından hırpalanma, avcılara açık olma, aşırı yüksek ve aşırı düşük tuzlulukta(çoğu balık için aynı derecede ölümcüldür) ve tehlike yaratacak kadar yüksek ve düşük sıcaklıkta havuzcuklarda ve çamur düzlüklerinde kalma riskiyle karşı karşıyadırlar. Bazen de o içine sıkışıp kaldıkları havuzcuk öyle küçüktür ki canlının metabolizması, havuzcuğu öldürücü düzeyde karbondioksit ile doldurur. İşte bu gibi olumsuz koşullarda bu balıklar, avcılara karşı kendilerini koruyabilmek için kamuflaj yönteminden, sıkıştıkları havuzcuktan kurtulabilmek için zıplama yeteneğine artı olarak oksijen yetersizliği karşısında solunum hızını sudakine eşitlemek gibi bir çok zorluğun üstesinden gelirler.

6.1.2.Koala'nın Yaşamı

Bu ilginçliğe diğer bir örnek de narin bir keseli olan Koala'nın yaşam fizyolojisidir. Koala, yaşamını devam ettirebilmek için diğer canlıların yapamadığını yapmak şeklinde bir yol bulmuştur:Okalıptus yaprakları yemek. Bu yapraklar, başka hayvanlar için ölüm anlamına gelmektedir. Çünkü son derece zehirlidirler.

Bu verilen örnekler, James L. Gould ve Caval Grant Gould'un '*Olağanıüstü Yaşamlar*' adlı kitabından derlenmiştir.

Tüm bunlarla varmak istediğim nokta, bir çevirmenin bir tür öngörüyle hareket etmesi gerektiğidir. Bir kültürde işlevi olan bir metne, başka bir kültürde yeni bir işlev-ki bu kaynak kültür işlevinin aynısı da olabilir-vermek istendiğinde bu *yeni doğumun* yeni bir dünyada hangi boşluğu dolduracağına karar verebilecek bir uzman olması gerekecektir. Kurultay da bunu vurgularken çevirmenin yaptığı çeviriden sorumlu olması gerektiğini vurgular(26).

6.2.Kültür Nedir?

Bunu kolaylaştırması açısından artık kültür olgusunun iç yapısına bakalım.

Kongar, Kültür Bakanlığı eski müsteşarı, kültürü, en kısa tanımıyla, insanın doğaya eklediği tüm maddi ve manevi varlıkların tümü olarak görür. Bu anlamda insanoğlunun yarattığı, ürettiği her öge ve her ahlak kuralı bir 'kültür ögesidir'(1997:13).

6.2.1.Metin, Bir Üründür.

Aslında 'üretmek' kelimesi üzerinde durarak konuyu daha da daraltmak mümkündür. Yaşam, yukarıda belirtildiği gibi, belli bir döngüye kısılıp kalmışsa, bu durumu ortaya çıkaran kimi *sınırlar* var demektir. Kültür ekosisteminin sınırlarını belirleyen ögeler nelerdir?

Üretmek ve sınırlar gibi kavramlarla amaç, bir kültür kesiti oluşturmaktır. Burada oluşturmak istediğim model Even-Zohar'ın 'Factors and Dependencies in Culture' adlı yazısından yararlanılarak aktarılacaktır.

İletişimsel bir bakış açısıyla yaklaştığımızda kültürde oluşan 'üretim' terimi beraberinde 'tüketim' terimini de getirir. Ürünü ortaya çıkaran kişi, düzgü kurma yoluyla bir ileti oluşturur. Bu ürünü, bir başkası alımlar ki buna tüketici adı verilir. Ama bu, iletişimsel bir amaç gözetildiği zaman düzgü-ileti ilişkisinin ötesine taşınır.

6.2.1.1.Sosyo-kültürel İlişkiler

Sosyo-kültürel bir olayda, şu terimlerin işlevlerine bir bakmak yararlı olacaktır:Kurum, kültürel birikim, pazar ve ürün.

Even-Zohar, Jakobson'ın 'dil, bütün işlevleriyle incelenenmelidir.' görüşüne katılmaktadır(Even-Zohar, 2). Bir gösterge sistemi, sadece bir yapı değildir. Bu yapı içerisinde kimi etkenler bulunmaktadır. Ve bu etkenler de önem hiyerarşisini oluştururlar. Bu sayede bu etkenler arasında *birbirine bağımlılık* gösterir.

6.2.1.1.1.Birikim

Demek istenilen şey şudur: Tüketici, üreticinin ürününü tüketir. Ancak, bu ürünün üretilmesi ve tüketilebilmesi için, genel bir *kültürel birikim* gerekmektedir. Bu birikim, belli bir kurum tarafından denetlenir, karara bağlanır.

Bir taraftan bunlar gerekirken, diğerk taraftan da bu ürünün bir *pazarı* olmalıdır. Bu etkenlerin hiç biri tek başına işlevsel olmaz. Birbirine bağımlılık gösterirler. Bu ilişki, bir kültür yapısı için geçerlidir. Genel çerçeve böyleyken, konumuz gereğı bu terimler biraz ayrıntılı görmek gerekmektedir.

Birikim: Bir ürünün, üretim ve tüketim ilişkilerini yönlendiren kuralların ve öğelerin tümünü ifade eder. Üretimde, *etkin birikimden*; tüketimde de *pasif birikimden* söz edilir.

Bir kültürel birikim nelerden oluşmuştur? Sorusuna, kültürel sosyal yaşamı örgütleyen bir çatı olarak bakıldığında, birikim, insanların hareket stratejilerini geliştiren alışkanlıklar, yetenekler ve tarzlardan oluşan bir takım çantası durumundadır(Even-Zohar:,3). Hareket stratejileri ile etkin birikim; kavramsal stratejiler ile de pasif birikimi anlaşılmalıdır. Bunlar dış dünyayı algılama stratejileridir.

Ortak bir birikim olmadan iletişim gerçekleşmez. Toplumda tek bir birikim alanından söz etmek mümkün değildir. Birbiriyle çatışan, yarışan birçok alan bulunmaktadır. Çoğul-dizge kuramında olduğu gibi, bir alan merkezi oluştururken diğerleri çevrede kalırlar. Ancak bu da belirtilmelidir ki farklı kültürlerde farklı alanlar merkezi almış olabilirler.

Kültürel birikim konusu ikiye ayrılır:

1-Bireysel öğelerden oluşanlar

2-Model olanlar

1-Genel anlamda birikim, birimlerden meydana gelir. Bu birimler biraraya gelerek modelleri oluşturur. Modellerin biraraya gelmesi de kültürel birikimleri meydana getirir. Birey, bir kültür içerisinde yetişirken, önce birimler arasında ilişki kurmayı sonra da bunu öğrendiği modellere uygular.

2-İşlevsel olanlar modellerdir. Modeller, birimlerden, kurallardan ve ürünle ilgili geçici ilişkilerden sorumludur. Kültürel birikimlerde iletişim kurmak böylece gerçekleşmiş olur.

Bireyler, modelleri bir bütün olarak algırlar, çözümleyici bir yaklaşım benimsemezler. Ayrıca, modeller belli bir yere ve döneme başlıdırlar ve deneyimle edinilirler. Evet, bu modeller belli bir dönemde ve bu döneme baskın olmuş etkin dizge ilişkilerinin sınırları altında edinirler.

Kültürel Oluşum:'Toplum' kavramı da buradan gelmektedir. Nesiller boyunca bireyler üretmiş durmuşlardır. Bu ürünler, tarih boyunca *belli özelliklerde birbirinden farklı toplumların* oluşmasına neden olmuşlardır. Ve o topluma mal edilmişlerdir. Kimi zaman bireyler tek başlarına etken olmuşlar, kimi zaman ise gruplar üretimde etkin olmuşlardır. Daha büyük bir gücün etkisi daha fazla olmuş ve 'dil' gibi olgular onlar sayesinde ortaya çıkmıştır. Diller de bir topluma atfedilmiş olan *kültürel birikimin* bir parçasıdır.

6.2.1.1.2.Kurum

Kurum: Bir çok ürün her an üretilmektedir. Her üretici, her istediğini üretebilir mi? Kültürel yapı da bunu da denetleyen ve düzenleyen bir 'kurum' bulunmaktadır.

Kimlik: Toplumlar arasında farklı kültürel birikimlerden söz edildi. Aslında toplum içerisinde de farklı *kültürel birikim gruplarından* söz edilebilir. Merkezi tutan birikim özelliklerinden bir iki ögeyi alarak bir grubun belli bir kimliğe ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu betimlemeye *bütünleyici kimlik* adı verilir. Kendi toplumumuzda da türbam takan öğrenciler ile sakallı gençlerin aşırı dinci olarak yorumlanması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu, o gruba toplumun verdiği bir kimlik olmaktadır. Burada *ürünün* tanımını yapmak yerinde olacaktır.

6.2.1.1.3.Ürün

Ürün: Bir kültürel birikim içinde başarıya ulaşmış ögedir. Hayat bulmuş birim ya da modeldir. Kısaca söylemek gerekirse, kaynak kültürel birikiminde başarılı olmuş bir öge, çevrildiği erek kültürel birikiminde tutunamayabilir. Bu ikisi arasında bir uzlaşmanın sağlanabilmesi için kimi uyarılma ve değişikliklerin yapılması gerekli olabilir. Hatta bunlardan biri de metin türünde yapılacak bir değişiklik olabilir.

Ürünler, kültürel birikim olmadan var olamazlar. Hiç kimse tamamen yeni bir ürün oluşturamaz. Her ürün, önceden var olan modellerin üzerine bir yenilik ekler. Bu yeniliğin iki nedeni olabilir: İlki, yeti eksikliği; ikincisi ise etkin yetidir. Eksiklik, uygun pazar koşullarında yeni kültürel birikimler için seçenekler oluştururlar. Etkin yeti ise, sonu yeni seçenekler çıkan ince oluşumlardır. Üretim, eldeki seçeneklerin gerçekleştirilmesidir.

Hangi ürünlerin, hangi hareket alanınca üretileceğine karar vermek çok kolay bir iş değildir. Oldukça karmaşık yapıları vardır. Mesela, bir bankada para üretilmez, parasal işlemler yapılır.

Aynı şekilde edebiyat da metinlerden başka şeyler üreten karmaşık bir hareket alanıdır. Örnek olarak vermek gerekirse yazarlar buradan çıkar. Bu yazarlar da kültür içerisinde zamanla yavaş yavaş oluşmuş modellere göre davranırlar. Bu yazarlar, kültürel birikimin dağıtıcı firmaları ve destekleyicileridir. Böylece yeni edebiyat birikimini oluşturmakla kalmaz aynı zamanda genel kültürel birikimi de oluştururlar. Yazarlar, sosyal sürece müdahale eden girişimciler olarak işlev kazanırlar.

Bu nedenle üretici, kültürel birikimi etkin olarak kullanan kişidir. Yeni ürünler sunar pazara. Yeni ürünler, hedef kitle ya da kurum tarafından kabul edilmeme veya pazarlanabilir bulunmama gibi riskleri vardır.

6.2.1.1.4.Pazar

Üretici kavramı, beraberinde olası ürünleri de getirir: Model oluşumu. Bu, eldeki kültürel birikim için birimlerin ince ince işlenmesiyle doğrudan da olabilir; üründe çıkarım ve alıntı yapma yoluyla dolaylı olarak da olabilir. Bazen hükümdarlar gibi bireyler, kendi hareketleriyle bir kültürel birikim sebebidirler. Başkaları ise 'kurum' ve 'pazar ilişkileri' yoluyla bu konuma otururlar. Entellektüellerin ve bilim adamlarının durumu böyledir.

Bireylerin etkinlikleri bir süre sonra anonim konumuna gerilese de grup olarak yapılan hareketler bir endüstri gibidir. Ürünleri, pazarda daha tutarlı ve rekabetli olurlar. Siyasiler, hukukçular, dinciler gibi bazı gruplar kendilerini bu seviyeye çekmişlerdir.

Tüketiciler ise üreticilerin karşı değeridir. Bir kültür birikimini pasif olarak kullanan yani hazır ürünü alımlayan bireylerdir. Kendi birikimleri ile yeni ürün arasında bağlantı kurarlar. Tüketiciler birey olacağı gibi bir grup da olabilir. Grup, bir güç ifadesidir. Ve pazardaki ürünün kaderini belirler. Bir ürün için belli bir tüketici hedef kitlesi seçilir ve başarı düzeyi gözlemlenir. Bu bazen pazar özelliklerine bağlıdır. Kurumlar kültürün devamı için gerekli öğelerin tümüdür. Kimi normları kabul ederken kimilerini redederek yönlendirici bir rol oynar.

Pazar ise tüketim yoluyla kültürel birikimin alım-satıyla ilgili öğelerin toplamıdır. Pazar olmazsa kültür birikimi yer edinemez. Pazar ne kadar büyükse birikim o kadar büyük olur.

Tüketim türlerini yöneten ve dikte eden *kurumken*, üretim öğelerinin fiyatlandırılması ya da başarı ve başarısızlık gibi konular pazarla olan iletişim ve etkileşimin sonucudur. Sosyo-kültürel gerçeklikte, kurum ve pazar öğeleri birbirine karışır.

7.Çoğul-dizge Kuramı

Artık metin türü değişikliğinin kimi nedenlerine bakabiliriz. Bu konuya desteğimi çoğul-dizge kuramını ürettiği çeşitli bakış açılarından alacağım. Bu

nedenle, çoğul-dizge kuramı ve yararlanacağım özellikleri hakkında kısa bir bilgi vermek istiyorum.

İnsanların göstergeler yoluyla kurdukları kültür, dil, edebiyat ve toplum gibi iletişim yollarına ayrı ayrı öğelerden oluşmuş bütünker olarak değil de dizgeler olarak bakılmalıdır(Even-Zohar, 1979:288)

Çoğul-dizge ise birbiriyle kesişen ve kısmen örtüşen sürekli farklı seçenekleri kullanan yine de öğeleri birbirine bağımlı olan belli bir yapısı olan bir bütün gibi işlevsel olan değişik dizgelerden oluşan çoklu bir dizgedir(Even-Zohar, 1979:290).

Çoğul-dizge kuramı, çeviriyi yapıldığı zaman ve kültürel koşullar kadar tarihsel olarak da bakar. Bu yüzden eşsüremlilik ve artsüremlilik özelliklerinin ikisini de içerir. Dizgelerarası bir alışveriş olduğu için kapalı değil, açık bir yapısı vardır. Bu nedenle de devingenlik. Çevirinin hayat bulacağı kültürel şartları öne çıkardığı için erek odaklı bir özelliği bulunmaktadır.

7.1.Temel Özellikleri

Çoğul-dizgeyi devingen kılan şey, kendi içinde karşıtlıkların bulunuşudur. Bu iç karşıtlıklar, dizgelere hareketlilik getirir. Ve aşağıdaki temel konulardan oluşur:

- 1.Birincillik ve ikincillik
- 2.Dizge içi ve dizgelerarası devingenlik
- 3.İşlevsellik

- 4.Devingenlik
- 5.Katmanlaşma
- 6.Saygı gören konum ve görmeyen konum
- 7.Denge ve dengesizlik durumu

Birbirinin karşısında yer bulan gerginlik ve çatışmalar ile eşsüremlî yerine artsüremlî bakış açısının tarihsel niteliği, çoğul-dizgenin ve onu oluşturan altbirimlerin ya da altdizgelerin kendi içlerindeki, açık birer dizge olarak da ötekilerle karşılıklı ilişkilerindeki dinmeyen akışına ve devingenliğe yol açan etkenlerdir. Buna bir dizgenin iletişim kurduğu öteki dizgeleri, toplumsal, düşünsel, ekonomik yapıları da ekleyecek olursak devindenliğin gerçek boyutlarını derinlemesine görebiliriz(Even-Zohar, 1979:290).

7.1.1.İşlev Değişikliği İle İlgili Özellikleri

Tezin de ilerleyişine göre belirtilen şey, metin türünde farklılaşmanın olabilmesi için işlev değişikliğinin yaşanması gerekmektedir. Daha doğrusu değişiklik durumunun nasıl oluştuğuna bakmak gerekecektir. Çoğul-dizge kuramında bu sorunun yanıtını arayacak olursak, değişiklik ile aynı anlama gelen *devingenlik* kelimesinin çoğul-dizgede tuttuğu yere ve öneme bakmak gerektiği düşüncesindeyim. İşlev değişikliği ile ilgili düşüncelere Reiss da yer vermektedir(114).

Devingenlik düşüncesine ağırlık veren ve açıklamaya çalıştığımız konuda işimize yarayacak çoğul-dizgenin aşağıda verilecek olan özelliklerine değinebiliriz.

Gerek kaynak gerekse erek kültür olsun ikisi de kendi dinamizmlerinin sonucu olarak birbirinden bağımsız ama etkileşim içerisinde çoğul-dizgelere sahiptirler. İşte bu nedenle işlev değişikliğini açıklamakta kullanmak üzere;

1.İşlevsellik

2.Tarihsellik

3.Katmanlaşma

3.1.Merkez ve çevre ilişkisi

konularına değinebiliriz.

Değişik katmanlar arasındaki eşitsizlik hali, sosyo-kültürel farklılıkların bir nedeni olmaktadır. Kimi özellikler saygı görürken kimileri de görmez. Bu ikisi arasındaki gerilim evrenseldir. Ve her dizgede bulunurlar. Katmanlaşma olmadan toplumlar ve kültürler var olamazlar. Katmanlar arasındaki çekişmeler değişikliğin nedenidirler(Even-Zohar,1979:295).

Çoğul-dizgedeki saygı gören dizgeler, saygın olmayan dizgelerce muhalefet görmezse, durağanlaşırlar. Bu baskılar altında değişiklikler devam eder ve dizgeler değişir. Bu baskılar olmazsa, yok olma bah gösterir. Uzun dönemde dizge içinde işlevsel olduğu toplumun değişen ihtiyaçlarına ayak uyduramaz. Toplumun ihtiyaçlarını karşıladığı sürece dizge *merkezde* yer tutar aksi takdirde yerine başka bir dizge geçer ve kendi *çevreye* itilir(Even-Zohar:1979,297).

Çoğul-dizgeler, birbirleri ile iletişim kurabilmek için *iletişimsel işlevi* gözetmişlerdir. *Tarihsel* bakış açısı eşsüremi yanısıra artsüremi de içerir. Eşsüremlilik, tarihin herhangi bir anındaki dilin işlevini açıklayamaz ama artsüremlilik bunu yapabilir.

7.1.2. Metin türü İşlevlerindeki Değişikliğin Nedenleri

Metin türüne katkılar, 20.yy'da metindilbilim alanında yapılan çalışmalarla belirginleşmiştir. Metin incelemeleri önce tümce düzeyinde başlamış sonra işlev ve anlam ön plana çıkmış ve 1970'li yıllarla beraber iletişim ve kültür kavramlarının da Çeviribilim yaklaşımlarında dikkate alınmasıyla çeviride iletişimsel-işlevsel bakış açıları hakim olmuştur.

İşte, metin türlerine bu son dönem yaklaşımlarındaki iletişimsellik özelliği açısından bakacak olursak, metin türlerinin işlevlerindeki değişikliklerinin nedenlerini aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

- Kaynak metnin amacı, metin türünü değiştirecek kadar erek metnin amacından farklı olabilir.
- Kaynak metin, zaman açısından erek metinden daha önce üretilmiştir. Aradan geçen zaman dikkate alındığında kaynak metnin işlevi tanımlanamaz hale gelebilir ya da erek metnin okuyucusu için güncelliği kalmamıştır(Reiss:114).
- Kaynak kültürde kaynak metnin üretildiği dizge ile erek kültürde erek metnin üretileceği dizge farklı olabilir.
- Kaynak metnin dizgesi ile erek metnin dizgesinin merkez ve çevre ilişkisi birbirine uyum göstermeyebilir.

Bu belirtilenler Reiss'in işitsel-araçsal metin türü süzgecinden geçince de durumları daha bir netlik kazanacaktır. Kaynak metnin işlevinin erek okur kitlesinin istekleri, beklentileri veya ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilebileceğini Kussmaul da onaylar(1995:71).

Zaten erek kültür ve çevirmen kararları yeni bir çevir işlevine yol açabilmektedir. Skopos kuramı, buna çevirmen kararları konusunda değinir, çoğul-dizge kuramı ise kültür özellikleri açısından. Kültür çevirmen kararlarına etkileyen çok önemli bir ögedir. Çünkü çeviri, kültürlerarası bir iletişimdir.

ÖRNEKLEME

8.1.Kullanmalık Metin Kavramı Nedir?

Tezin durum çalışması bölümünde de iletişimsellik vurgulanmaya devam edilecektir. Metinler, öncelikle iletişimsel bağlamdan dolayı çoğul-dizge kuramında belirtildiği üzere devingendirler. Kuralcı bir çerçeveye oturtulmaları imkansızdır. Bu durum netin türlerine de yansır. Metni oluşturan iç ve dış ögeler çok çeşitlidir. Kaynak metin türü için geçerli olan özellikler erek metin türü için aynı olmayabilir.

Erek metnin erek kültür dizgesinde yerini belirlerken kaynak kültür araçlarından çok daha değişik bir biçimde, bu araçları erek kültüre uyarlayarak

yararlanmak gerekir. Burada sözü edilen durum, kullanmalık metinler için irdelenebilir.

Nedir bu kullanmalık metin kavramı ve işlevi? Öncelikle şu nokta belirtilmelidir ki erek odaklı çeviri kuramlarında ve tezin konusu itibariyle skopos kuramında da geçerli olan bir ifade vardır:Metni kullanmalık metin yapan, metnin oluşturulmasında kullanılan sözdizimsel ağ, terimler ve metni okuyacağı varsayılan okurudur(Eruz:51,1999).

Kullanmalık metinler, genelde yazınsal metinlerin karşısı olarak algılanmaktadır. Ve kullanmalık metinlerde dil, yazınsal metinlerde olduğunun aksine amaç değil araç olarak yer almaktadır. Eruz, Belke'den yaptığı alıntı ile kullanmalık metinlerin tanımını şöyle verir:Kullanmalık metinler, yazınsal metinler de olduğu gibi konusunu kendi varlığından yola çıkarak oluşturan metinler değildir. Bu tür metinler öncelikle kendi dışında bulunan dış gerçekliklerden yola çıkarak oluşturulmuş metinlerdir(52:1999).

Kullanmalık metinlere dikkatler, 1970'li yıllarla birlikte bilgi alışverişinde yaşanan hız ile çekilmiş ve bu metin türüne de yansımıştır. Kùltürlerarası alışverişin hızlanmasıyla birlikte yazınsal metinlerin karşısında kendine bir yer bulmaya başladı.

8.1.1.Haber Metinleri

Kullanmalık metin türleri, kendi içinde çeşitliliği çok fazla, sınıflandırılması çok zor olan bir özellik sergiler. Günlük yaşamın her yerine

sızmış ve her yerinde yaşatılmaktadır. Haber metinlerinden yemek tarifine kadar bir çok kullanmalık metin alt türü bulunmaktadır.

Tezin durum çalışmasının içeriğini haber metinlerine yer vererek oluşturacağım. Burada vereceğim örnek metinler, yazılı haber metninden çevrilerek meydana getirilen görüntülü bir çeviri metindir. Haber metninin çevrilmesinde metin türlerinde ve onların işlevlerinde bir çok değişiklikler yaşanmaktadır. İş bu sonuca ulaşırken bir o kadar da dengeler sarsılır.

8.1.1.1.Haber Metin Alt Türleri

Haber metinleri de kendi içlerinde bir çok metin alt türlerine ayrılmaktadır. Çalışmayı sınırlandırabilmek uğruna yukarıda metin türü işlevlerinin değişikliği üzerine verilen nedenlerin hepsi için ayrı ayrı örnek metinlere yer vermek yerine tek örnek vererek bir özelliği açıklamaya çalışacağım. Kimi nedenleri açıklamaya örnek olacak metinleri ise teze ilişikte sunacağım ama ayrıntılı açıklama yapmayacağım. Yazılı haber metninden görüntülü haber metnine uzanan yolda şu açıklamalara ihtiyaç duyulabilir.

Televizyon haberleri yapılırken görüntüden sıyrılmak mümkün değildir. Verilen her haberin görüntüsü olmak zorundadır gibi bir politikayla hareket ettiklerini belirtiyor TGRT Televizyonu dış haberler sorumlusu. Bu nedenle görüntüler vazgeçilmez bir öğedir. İleti, alıcıya gönderilirken görüntü yolu ile de sürekli manipüle edilirler. Aşağıda verilecek olan kaynak metin ve erek metin TGRT Televizyonunca 18/08/1999 tarihinde edinilmiş ve aynı gün kullanılmıştır. Çünkü görüntülü habercilikte haber beklemez. Ertesi güne kalırsa bayatlar.

Haber, alıcısına ulaştırılırken kaynak metin nerede ve nasıl oluşmuş olursa olsun erek haber metni yayınlanırken görüntü eklenir. Bu durumun çarpıcılığı nedeniyle tezde kolay farkedilebilsin diye yazılı haber metninden görüntülü haber metnine doğru örnekler aradım ve açıkladım. Kaynak haber metni ister yazılı olsun isterse olmasın erek haber televizyonda yayınlanacaksa görüntülü verilecektir. Bu daha çeviri süreci başlamadan kararı verilmiş bir çeviri bileşkesiydi. Erek metnin alıcısına ulaştırılmasında kullanılan medya aracında kompozisyonu kaynak kültüründekinden farklılaşacaktır. Reiss'ın audio-medial adını verdiği şey kendini burada hissettirecektir.

TGRT dış haberler servisi sorumlusu, bundan sonraki aşamada metin içi sözdizimsel yapının nelerden etkilenebileceğini belirtti. Genel olarak aşağıdaki gibidir:

- Erek haber metninin amaçları
- Sunulan haber içeriği ile ilgili olarak erek kültürün kültürel altyapısının ne derecede olduğu
- Erek metnin sunulacağı (kültürel) kompozisyon
- Kaynak ve erek kültür arasındaki merkez-çevre ilişkisi

Bunlarla birlikte şu unutulmamalıdır. Haber erek kültür alıcısı için yapılmaktadır.

Aşağıdaki şu iki özelliğinde payı büyüktür. İlki, TGRT televizyonu ortanın biraz sağındaki muhafazakar kitleyi kendine alıcı kitle seçmiştir. Yaptığımız görüşmeden örnek verirsem Rusların Dağıstandaki çarpışmalarıyla

ilgili olarak kaynak metnin ‘islamic insurgents’ dediği yere erek metinde ‘Çeçenliler’ diyebilmektedirler. İkincisi görüntülü habercilik ilkesidir: Hazırlanan haber metni hedef kitle içindeki eğitim seviyesi en düşük kişilere ulaşmak üzere hazırlanır. Bu en az eğitim düzeyinin kaynak metin hedef kitlesinin en az düzeyinden farklı olması halinde de farklılıklar oluşabilir.

Yukarıda buraya kadar sözüedilen nedenlerden dolayı çeviri metin, adeta bir *kader mahkumudur* ve gerekli değışiklikleri geçirmek durumundadır. Kaynak metne sadakatten ziyade iletinin, hedef kitleye ulaşması için büyük bir özgürlüğün hissedildiğı bir iletişimsellikten söz etmek mümkün gözükmemektedir.

8.2.METİN İNCELEMESİ-I

Aşağıda inceleyeceğim metin, çok kısa bir süre önce Kocaeli, Sakarya ve Yalova'da yaşanan deprem felaketinin sonrasında halkın karşı karşıya kaldığı konulardan biri hakkında olacaktır. Genelde doğal felaketlerin arkasından ortaya çıkan tehlikeler olarak bilinen salgın hastalıklar hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Burada verilen örnek metnin metin türlerinin işlevlerinde meydana gelen değışiklikleri ve gerekçelendirilmesine dair iyi bir örnek olacağı kanısındayım.

Kaynak metin, 18/08/1999 tarihinde BBC'den internet aracılığıyla elde edilmiştir. Yazılı metin olarak alınan kaynak metin içeriğinden de anlaşılacağı gibi Reiss'ın bilgilendirici dediğı metin türü özelliklerine sahiptir. Herhangibiri

sanatsal anlatımdan ve etkisel amaç ya da çağrıdan uzak bir tarzda sadece ve *sadece salgın hastalıklar üzerine bilgi verdiği* rahatlıkla farkedilebilmektedir. Kaynak metin, salgın hastalıkların ortaya çıkış nedenlerini vererek metne bir giriş yapmış sonra da salgın hastalıklardan kolera üzerine ayrıntıya girmektedir. Kaynak metnin sonuç kısmı ise bu tür doğal felaketlere karşı acil durum tepkisinin nasıl verilebileceği ve buna ilişkin örgütlerden bahsetmektedir.

Bu örneğe tezde açıklamaya çalıştığımız değişiklik açısından bakılacak olursak, kaynak metnin amacının salgın hastalıklara yönelik genel bilgi sunmak olduğu anlaşılmaktadır. Metin türü ise bilgilendiricidir. Çoğul-dizge kuramına göre ise bu kaynak metin kaynak kültür içerisinde erek kültür ortamına kıyasla çevrede kalmaktadır.

8.2.1.KAYNAK METİN-I

The Main Causes of Disease

Population movement, poor sanitation, water contamination and the interruption of public health programmes are the main reasons for the spread of disease after natural and humanitarian disasters. Often displaced populations are forced to gather in confined spaces, further enabling the spread of epidemics, such as cholera, malaria and dengue fever.

In Central America, which was hit by Hurricane Mitch in 1998, cholera was already epidemic. Another problem is the number of injured people who need to be treated. According to the World Health Organization, the presence of dead bodies is not a major factor in the spread of communicable diseases.

Cholera

The spread of cholera is one of the main dangers following a natural disaster. Cholera is an acute infection of the gut which causes diarrhoea and vomiting. This can lead to severe dehydration and in some extreme cases, death. However, most people who are infected by the bug do not become ill and 90% of those who do are only mildly or moderately ill. Cholera is spread by contaminated water and food. Sudden outbreaks, such as those which follow a disaster, are usually caused by a contaminated water supply.

The bug is most deadly when it arrives unexpectedly-as in times of disaster-because there are often no facilities for treatment or because people can not get treatment in time. In communities which are unprepared for a cholera outbreak, up to 50% of people who become seriously ill may die.

Cholera can be effectively treated with oral rehydration salts and antibiotics. Containing a cholera outbreak involves ensuring there are proper sanitation methods for disposing of sewage, an adequate drinking water supply and good food hygiene.

Food should be cooked thoroughly and should not be contaminated by contact with raw foods, flies or dirty surfaces. The only cholera vaccine that is widely available is less than 50% effective and lasts up to six months. There are two other vaccines that protect against one strain of cholera for a short period.

Emergency response to disasters

The WHO has an Emergency and Humanitarian Action programme that is responsible for coordinating the international response to emergencies and natural disasters in the health field. Set up in 1993, it works with other UN agencies and national health ministers. Its first task in an emergency is to conduct a rapid health assessment in the affected areas within 48 hours of a disaster.

It is then likely to set up an early epidemic warning system, measures to control communicable diseases, a programme for repairing key hospitals and primary care agencies which may have been hit by a disaster, water and sanitation measures and programmes for ensuring necessary medical supplies are available. This may mean an appeal to international donors for supplies, but the WHO tries to avoid importing medical supplies. It says it does not want to duplicate resources supplied by international non-governmental

organizations or create a dependence on foreign aid 'which may overkill the long-term efforts WHO has successfully invested in emergency preparedness in the region'.

The WHO policy is to work within the emergency measures set out in the country affected. One of the main health aims is to ensure hospitals and health centres are kept open in the most affected areas.

Elimizdeki kaynak metin budur. Erek metnin oluşturulacağı kültürel ortama da bakacak olursak, TGRT televizyonunun haber metni olarak sunduğu bu haber de kaynak metinle aynı gün yayına girmiş ama bir büyük fark iki metin arasına girmiştir. Haberlerin yayınlandığı tarihten 3 gün kadar önce Türkiye dünyayı sarsan bir deprem felaketi ile uyanmış ve haber Türkiye için merkezi tutan bir yer kazanmıştır. Özellikle de depremin üzerinden geçen 72 saat sonra enkaz altında canlı birilerini bulma umutlarının tükenme çizgisinde yeni bir felaketin başgösterme ihtimaline karşı halk uyarılarak dikkatli davranmaya davet edilmiştir.

Kaynak metin, yazılı bir metin olmasına karşın erek metin görüntülü bir haber metni olmak üzere hazırlanmıştır. Bu nedenle kaynak metinden en büyük farkı görüntü ile yayınlanacak olmasıdır. Erek metin yukarıda belirtilen nedenlere bir de haber sunucusunun buruk sesi eklenince metin türü işlevi olarak *bilgilendirici* özelliğinden sıyrılıp *etkisel* bir özelliğe dönüşmüştür. Erek metnin, etkisel metin türü işlevi kazanmasına neden olarak metin içi özellikler de etken olmuştur. Şöyle ki; Erek metnin giriş cümleleri ile bitiş cümleleri kaynağın metinde yoktur. Giriş kısmı, erek kültür ortamındaki felaketi anlatarak çeviri metne bir alt yapı hazırlarken; erek metnin bitiş kısmı ise salgın hastalıklar konusunda halka bir uyarıda ve önlem alınması için bir çağrıda bulunmaktadır.

Giriş cümlelerine bu nedenle bir bakalım: "Türkiye'yi derinden sarsan bu görüntüler, kuşkusuz tüm Türkiye'de kapanmayacak yaralar açtı... Yüzlerce insanımızın hayatını kaybettiği deprem felaketi binlerce vatandaşımızın yaralanmasına sebep olurken, onbinlerimiz çaresizlik içinde sokakları mesken tuttu... Kuşkusuz doğal felaketler, insanlık tarihi boyunca büyük acıların yaşanmasına sebep oldu. Ancak doğal afetlerin ardında insanları bekleyen bir baka felaket daha var: Salgın hastalıklar."

Erek metnin bitiş kısmı ise bir uyarı ve önlem alma niteliği taşımaktadır: "...Şimdi bu tehlikeler, deprem felaketi yaşayan ülkemiz için de geçerli... Ve dışarda kalan insanlarımızın felaket zamanlarında sık sık görülen bu hastalıklardan korunmak için dikkatli olması gerekiyor..."

Kaynak metin, Reiss'ın audio-medial metin türü özelliğinden geçtikten sonra bilgilendirici özelliğinden çok etkisel özelliği ağır basar olmuştur. Erek metin, beraberinde verileceği görüntülere uyumlu olması açısından kaynak metinde rastlanmayan metin içi ve dışı farklılıklar içermiştir. Karşılaştırmalı bir çalışma sonrasında kaynak metinde olup ancak erek metinde bulunmayan sözdizimsel birimler de gözlemlenmiştir.

8.2.2.EREK METİN 1

Türkiye'yi derinden sarsan bu görüntüler, kuşkusuz tüm Türkiye'de kapanmayacak yaralar açtı... Yüzlerce insanımızın hayatını kaybettiği deprem felaketi binlerce vatandaşımızın yaralanmasına sebep olurken, onbinlerimiz çaresizlik içinde sokakları mesken tuttu...Kuşkusuz doğal felaketler, insanlık tarihi boyunca büyük acıların yaşanmasına sebep oldu. Ancak doğal afetlerin ardında insanları bekleyen bir baka felaket daha var:Salgın hastalıklar.

Yetersiz sağlık koruması, su kirliliği ve uygulanan sağlık programlarının eksik ve yetersiz kalması, salgın hastalıkların yayılmasındaki en büyük etkenler...Dünya Sağlık Teşkilatı yetkilileri insanların, bulunamayan ve çürüyen cesetlerin salgın hastalıkları yaydığına dair düşüncelerin yanlış olduğunu ısrarla vurguluyor. Yetkililere göre felaketler sırasında evleri yıkılan ya da evlerini terk etmek zorunda kalan insanların, kapalı alanlarda toplanmaya zorlanması salgın hastalıklara adeta davetiye çıkarıyor. Kolera ve sıtmanın yanısıra pek çok ateşli hastalık afet sırasında ortalıkta kol geziyor...

Geçtiğimiz yıl Orta Amerika'yı kasıp kavuran Mitch tayfunu sırasında kolera en çok rastlanan hastalıklarda başı çekmişti...Peki felaketlerin bu gözde hastalığı nasıl yayılıyor ve bu illetten nasıl korunmalıyız...bağırsaklarda oluşan güçlü enfeksiyonlar sonucu meydana gelen kolera, kronik ishal ve sık sık kusmaya sebep oluyor...Vücutta acı veren bir kuruluğa sebep olan koleranın en sevdiği ortamlarsa kirli su ve yiyecekler...Açıktaki lağım boruları ve pislikler de koleranın bulaşması için uygun ortamlar...Sıtma ve diğer ateşli hastalıklar da hemen hemen aynı ortamlarda ortaya çıkıyor ve kolayca bulaşabiliyor...

Şimdi bu tehlikeler, deprem felaketi yaşayan ülkemiz için de geçerli...Ve dışarda kalan insanlarımızın felaket zamanlarında sık sık görülen bu hastalıklardan korunmak için dikkatli olması gerekiyor...

8.3.METİN İNCELEMESİ-II

İkinci metin inceleme çalışması 4/8/1999 tarihinde AuBC tarafından yayınlanan Avusturalya'nın Sydney şehrindeki petrol sızıntısı üzerinedir. Bu

haber metninin özelliği görüntülü haber metni olarak kaynak kültürde hazırlanmış erek kültürde de yine görüntülü olarak yayınlanmıştır.

Metin türü işlevi olarak bilgilendirici olan kaynak metin erek metin türü işlevi olarak da bu işlevini korumuştur. Bu metin incelemesinde göstermek istediğim nokta, kimi zamanlar metin türü işlevinin değişmeden bırakılabileceğidir.

8.3.1.KAYNAK METİN-II

STORY:Sydney Oil Spill

SHOTLIST: Sydney, Australia-4 August 1999

1. Aerial oil slick in Sydney harbour
2. Aerial oil on Shore
3. Various boat skimming oil slick
4. Oil on rocks-pans
5. Various Port Authority official filtering water
6. Close-up slick
7. Press conference
8. Soundbite: Peter Duncan, Shell CEO
9. Cleaning crew on boat
10. Bird in oil slick
11. Natural parks and Wildlife Services boat

SUGGESTED LEAD-IN

A pall of acrid fumes hung over Sydney on Wednesday as emergency crews began cleaning up an oil spill which clogged the city's famous harbour.

The slick from the spill lapped at the sea wall around the Sydney Opera House, under the Sydney Harbour Bridge and in dozens of small coves and beaches.

A performance of Puccini's La Boheme was cancelled on Tuesday night at the Opera House because musicians couldn't play due to fumes.

SUGGESTED VOICE-OVER

The Italian tanker Laura D'Amato spilled thousands of gallons of oil into the harbour at Shell Australia's Gore Bay terminal at about 0830 GMT on Tuesday.

The terminal is just a few hundred meters (yards) across the water from downtown Sydney.

Authorities said containment booms and vacuum-like skimming machines were quickly deployed on Tuesday night and tidal movements had helped limit the spread of oil.

They said they were hopeful they had limited the environmental damage caused by the spill by keeping it away from shorelines.

However, television footage on Wednesday morning clearly showed that oil had escaped the booms, as a slick extended across much of the harbour.

Residents from as far as 12 miles away had complained about pungent fumes.

The smell intensified after dawn as the sun began to evaporate some of the oil.

There were no long-term effects caused by the vapour, but one woman required oxygen after she was overcome by fumes.

It is feared the spill will take days or weeks to clean up.

State Premier Bob Carr said he was outraged and promised a 'full and comprehensive' investigation.

He vowed his government would pursue penalties against whoever was found to be responsible.

And Shell's chief executive officer, Peter Duncan, was somewhat on the defensive when he announced that his companies, working together with the authorities, would make sure an oil spill like this could not happen again in the future.

SOUNDBITE:

‘Clearly we’ll be doing our best together with the authorities to understand exactly what lies behind, what lay behind it, to look into the way we coped with it. And to make sure this kind of thing can’t happen again.’

SUPERCAPTION:Peter Duncan, Shell CEO

The exact amount spilled was not immediately known.

The New South Wales state government’s Environment Protection Authority said Shell could face fines of up to 650-thousand US dollars if it wasd found to be negligent.

8.3.2.EREK METİN-II

Avusturalya'nın Sydney'in ünlü Gore limanı petrol tehlikesi ile karşı karşıya. Salı günü bir italyan tankerinden sızan binlerce ton petrol döküldüğü belirlendi.

Sıcak havadan buharlaşan petrolün yaydığı zehirli duman çevreyi de tehdit ediyor. Petrolün daha çok Gore limanındaki opera binası çevresine ve Sydney sahillerinde yoğunlaştığı gözlemlendi. Denize yayılan petrolü temizlemek için teknelerle çalışmalara başlandı.

.....

Ancak denizdeki petrolün uzun bir süre kalmasından korkuluyor. Sızan tonlarca petrolün sıcak hava nedeniyle buharlaşarak zehirli dumana dönüşmesi insan sağlığını da tehlikeye düşürdü. Opera binasındaki La Boheme adlı opera da müzisyenlerin zehirli dumandan etkilenmeleri nedeniyle ertelendi.

Denize dökülen yağdan kimin sorumlu olduğu henüz saçıklık kazanmadı. Ancak limanın yakınlarında bulunan Shell benzin terminalinin diğer shell bayilerine uyarı yapması olayı araştıran uzmanları şüphelendirdi. Sızan petrolden etkilenen deniz kuşları da Doğal Hayatı Koruma derneğince bakıma alınıyor.

Bu iki metin karşılaştırmalı olarak ele alındığında metin türü işlevlerinin aynı kaldığını görürüz. İki metinde bilgilendirici işlevli metin türü özelliklerini korumuşlardır. Vermeer'in Skopos kuramında altını çizdiği görecelik gerekçelerinden dolayı diğer bileşenleri aynı tutmak mümkün olmamıştır. Olay Avusturalya için merkez konumda yer tutmasına karşın erek kültürde çevrede bulunmaktadır. Bu nedenle de TGRT televizyonu izleyicilerini konu ile kısaca bilgilendirmek amacıyla olduğu için ayrıntıya inmemiş ve kaynak metin dilsel öğelerinin tamamı çevrilmemiştir.

8.4.METİN İNCELEMESİ-III

Bu incelemede konu edilen kaynak metin, BBC World haber kanalının internette hazırlamış oldukları 2 Ağustos 1999 Pazartesi tarihli haberinden alınmıştır. Yazılı haber metin alt türü olarak ele alınacak olan bu kaynak metin, BBC News’de ‘Dünyadan Haberler’ bölümünde yer almıştır. Konusu Günet Asya’da 250 kişinin ölümü ile sonuçlanan tren kazası ile ilgilidir. Haber metninin internet sayfasında verilen içeriğe ilave olarak bölgenin bir haritası görülmekte ve de Hindistan’ın son 10 yıl içinde görmüş olduğu ciddi tren kazalarına da değinilmiştir. Haberde kaç kişinin yaralı ve ölü olduğundan, kazanın oluşma nedenlerinden, kurtarma çalışmalarından ve Hindistan demiryolu seyahatlerinin durumundan da söz edilmektedir.

Aynı tarihte TGRT’de de yayınlanan bu metinde, betimlenen bilgi içeriğinin çoğuna yer verilmemiştir. Kısaca bir iki görüntü eşliğinde Hindistan’da bir tren kazasının olduğundan ve yaralı ile ölü sayısının tahmini rakamlarını bildirerek haber bitirilmiştir.

8.4.1.KAYNAK METİN-III

8.4.2.EREK METİN-III

Hindistan’da iki tren çarpıştı. Kazada 200 kişi hayatını kaybetti. Batı Bengal eyaletinin küçük kenti Gaisan’daki tren garında meydana gelen kazada Gauhati’den gelen bir tren, Hindistan’ın başkenti Yeni Delhi’den gelen tren ile burun buruna çarpıştı. Enkazdan şu ana kadar 200 kişinin cesedi çıkarıldı. Kazada binlerce kişi yaralandı. Ölü sayısının 500’e yükselebileceği tahmin ediliyor.

Öncelikle söylenebilecek bir şey, kaynak metin erek metne dönüşürken bilgilendirici işlevli olma özelliğini kaybetmemiştir. Ancak ilk bakıldığında da farkedilebileceği gibi metinlerin uzunlukları çok farketmiş, kaynak metnin sözdizimsel birimleri aynen korunmamıştır. Tez açısında bu metin çevirisi, metin türü işlevlerinde bir değişikliğin her zaman uygulanmayacağı durumuna bir örnek olmaktadır. Çeviri edinci konusunda belirtilmiş olan, çeviriye iletişimsel bakış açısının benimsemiği çeviri tanımında çevirinin çıkış noktasının taraflar arasında iletişim kurmak olduğunu belirtmiştim. İletişim bu haber metni çevirisinde de sağlanmıştır. Ancak iletişimin hangi düzeyde sağlanacağı haber metninin yayınlanma amacına göre belirlenmiştir.

Yazılı haber metninin görüntülü haber metni olarak yayınlandığı bu örneklemede, Reiss’ın öncül metin türü işlevi olarak tanımladığı işitsel-araçsal metin türü işlevinden geçmiştir: Görüntülü bir haber metni hazırlamak. Bu duruma göre de metnin skopos’u da şekillenmiştir. BBC News dünya haberlerine yönelik çalışan bir yayın organıdır. Bu nedenle de kaynak metin çoğul-dizge kuramına göre *merkezi* tutmuştur. TGRT ise daha çok ülke içi haberlere yoğunlaşmış, dış kaynaklı haberlere görece ikincil bir önem veren bir kurum olduğundan erek metin *evreye* gerilemiştir.

8.5.METİN İNCELEMESİ-IV

7 Ağustos 1999 tarihinde APTN aracılığıyla yayınlanan kaynak metnin konusu rehber atlar üzerinedir. Kaynak metin, 1:16 saniye uzunluğunda yayınlanmış ve konu ile ilgili 3 görüntü ve anlatıma yer verilmiştir. Giriş bölümünde zeki hayvanlardan ve Twinkie adlı atın özürlü kişilere yardım amacıyla eğitilen ilk at olduğundan söz edilmiştir. Sonraki bölümde olayın yeri, atın fiziki özelliği ve eğiticisinin konuşmasına yer verilmiştir. Son bölüm ise aynı iş için daha çok köpeklerin kullanıldığını ama bu günden sonra atların da bu işe aday olduğunu belirtmektedir.

TGRT televizyonu da bu haberi aynı gün yayınlamıştır. Oluşturulan erek haber metinde, kaynak metnin işlevi korunmuştur. Ancak konulara kısaca değinilmiştir.

8.5.1.KAYNAK METİN-IV

8.5.2.EREK METİN-IV

Hayat kurtaran ve hayatı kolaylaştıran hayvanlara bir yenisi daha eklendi. Amerika’da küçük bir midilli sahiplerine rehberlik yaparak, atlarında en az köpekler kadar zeki olduğunu gösterdi.

Twinkie adında küçük bir midilli, özürlü kişilere rehberlik yapmak üzere eğitilerek tarihe geçen ilk rehber at olma ünvanını kazandı. Kuzey Carolina’da Twinkie’ye rastladıklarında rehber hayvanın köpek değil de bir at olduğunu görünce şaşkına dönüyor.

9 yaşındaki minyatür midilli sahibi Janet Börlys’in tarafından özel olarak eğitiliyor. Atların hafızalarının görme işitme duyularının çok kuvvetli olduğunu söyleyen Twinkie’nin eğitmeni Börlys’in atların da gelecekte köpekler gibi çalışabileceğini söyledi.

Erek metin, Reiss’ın işitsel-araçsal metin türü işlevine göre yorumlandığında görüntülü haber metni yine görüntülü haber metni olarak yayınlanmıştır. Çoğul-dizge kuramı açısından kaynak metin merkez durumunda çevreye hareket ederek temel farklılıkların nedeni olmuştur. Bir dakikanın üzerinde olan kaynak metin yayınlanma süresi, erek metinde daha kısadır. Bu veriler ışığında çevirinin skoposu belirginleşmiş ve kaynak metnin bilgilendirici metin türü işlevi erek metinde de korunmuştur.

8.6.SONUÇ

Kişiler, gruplar ya da kurumların kendi aralarında iletişim sağlamak üzere çeviriye yöneldiklerinde iletişim-odaklı bir bakış açısı ile çeviriye yaklaşmak daha önce Çeviribilim çevresinde hayat bulan kimi tabuların yıkılmasına katkıda bulunmaktadır. İletişim kavramı, zamanımızın en son kuramlarıyla çelişmemektedir. Nedeni ise bu kuramlar, iletişimsel-işlevsel bir temel üzerine oturtulmuşlardır.

Çeviriye iletişimsel-işlevsel olarak yaklaşıldığında kaynak metne ne kelime düzeyinde ne kelime düzeyinde ne cümle düzeyinde ne de metin düzeyinde bakmak mümkün olabilmektedir. Bu tür çeviriye en düzey bakış kültürel dizgeleri de işin içine dahil etmekle olacaktır.

Bu tez çalışmasında ise iletişimsellik özelliği birincil önemde tutularak bunun sonucunda ortaya çıkan erek-odaklı kuramlar çerçevesinde metin türü işlevlerinde değişiklik olabilir mi sorusuna cevap aranmıştır.

Metin türü işlevlerinde Vermeer'in skopos ve Reiss'in işitsel-araçsal metin türü işlevinde süzüldükten sonra nasıl değişikliklerin olabileceğini görebilmek düşüncesiyle haber metin alt türleri üzerine bir örnekleme çalışması yapıldı.

Tezin başlangıcında çeviri edincinin tanımı ve türleri iletişimsellik kavramı çerçevesinde tanımlanarak tezin dayanağı olan erek-odaklı kuramlardan Vermeer'in skopos kuramına alt yapı hazırlandı. Görüldüğü gibi çeviriye işlevsel ve iletişimsel bir bakış açısıyla yaklaşılnca skopos kuramında işveren yani çeviri sürecini başlatan kişi çevirmene işi yani çeviriyi bir amaç için

yapmasını belirtir. İşi alan çevirmen daha sonraki sorumlulukları üstlenir. İki dili bilmenin ötesinde çeviri edincine ve de iki kültür ortamını iyi bilen bir uzman olan çevirmen, belirtilen amaca ulaşabilmek için gerektiğinde işverene danışarak amaç içinde flu kalan kısımları aydınlatır veya erek kültürde işlevsel olmayacak işveren isteklerini kabul etmez.

Ancak tezde oluşturulan bir altyapıya Reiss'ın metin türleri ve işlevlerine yönelik çalışmalarıyla da destek verilmiştir. Reiss, metin türü işlevi olarak dört işlevden sözeder: Bilgilendirici, anlatımsal, etkisel ve işitsel-araçsal olmak üzere. Tezde Reiss'ın metin türü ile ilgili düşünceleri Vermeer'in skopos kuramıyla ilişkilendirilmiştir. Kaynak metnin, hangi iletişim aracılığıyla hangi alıcı kitleye nasıl bir kültürel şartlar içerisinde sunulacağı metnin amacının belirlenmesine doğrudan etkiyecektir. Metin türü işlevlerinde olası değişikliklerin nedenleri bu çerçevede gerekçelendirilmiştir.

Even-zohar'ın çoğul-dizge kuramında belirtilen özelliklerden tarihsellik ve merkez-çevre ilişkisinden doğan bakış açıları metin türü işlevlerinde olası değişikliklere ilave gerekçe bulabilmek için kullanıldılar. Even-zohar, kültür iç yapısına değindiği çalışmasında metin türü işlevinin okur cephesinde nasıl oluştuğunu göstermek konusunda çok yarar sağladı. Bu sayede metnin skoposunun her zaman metnin işlevi olamayacağı gerekçelendirilmiş oldu. Çevirmenin belirlediği skoposa metin türü işlevi okur kitlesi ve kültürel şartlar tarafından verilmektedir.

Metnin skoposunun metnin işlevini ne kadar karşıladığı konusu Even-Zohar'ın özellikle üzerinde durduğu kültürel şartların belirlediğinin gösterildiği kanısındayım. Böyle çoklu değişkenlerin etkisi altında yoğrulan metin üretim ilişkileri, işlevini yine kültürel şartların erek kültürde

yönlendirmesiyle bulmaktadır. Bu ulaşılan metnin işlevi olmakta ve kaynak metin türü işlevi ile aynı kalabileceği gibi bunun aksininde bu tez ile rotaya konmuş olduğu kanısındaayım.

Böylece oluşturulan alt yapı örnekleme çalışmalarının ışığında şu gerçeği görebilmek için kullanıldı:metin türü, belirlenen amaç ve içinde olunan şartlar nedeniyle işlev değişikliği geçirebilir. Bu tamamen metnin belirlenen amacına ulaşma endişesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin örnekleme çalışmasında kullanılan haber metinlerinde kaynak metin bir başvuru kaynağı gibi görülmüş ve erek kültür yayın organınca kendi tedirginliklerine uygun olarak kullanılabilmıştır.

Tezde bu durum sergilenmeye çalışılmıştır.

TERİMCE

<i>Aktarım Edinci</i>	:Transfer Competence
<i>Amaca Yönelik Olma</i>	:Goal-oriented
<i>Amaçlanan Erek Metin</i>	:Prospective Target Text
<i>Anlatımsal</i>	:Expressive
<i>Bilgilendirici</i>	:Informative
<i>Bütüncül İletişimsel Edim</i>	:Integral Communicative Performance
<i>Çeviri Edinci</i>	:Translatory Competence
<i>Çeviri Gerekleri</i>	:Translation Tasks
<i>Çevirinin Gerekcelendirilmesi</i>	:Self-awareness
<i>Çevirmen Kavramı</i>	:Self-concept
<i>Çözüm Öneren Çeviri</i>	:Tentative Translation Element
<i>Değer yargılarından arınmış</i>	:Value-free
<i>Erek</i>	:Skopos
<i>Etkisel</i>	:Operative
<i>Eylem</i>	:Action
<i>Eylemi Gerçekleştiren</i>	:Actor
<i>Hedef Kitle</i>	:Intended Recipients
<i>İzleme</i>	:Monitoring
<i>İş</i>	:Commission
<i>İş Veren</i>	:Commissioner

<i>İşitsel-araçsal metin turu</i>	:Audio-medial text type
<i>İşlenmemiş Çeviri Edinci</i>	:Innate translation Competence
<i>Kendine Güven</i>	:Self-Confidence
<i>Kontrollü(suz) Çalışma Alanı</i>	:(Un)controlled Workspace
<i>Kurum</i>	:Institution
<i>Kültürel Birikim</i>	:Repertoire
<i>Nesnelleştirme</i>	:Objectivations
<i>Okuyucuya Özgü</i>	:Idiosyncratic
<i>Pazar</i>	:Market
<i>Sözcüğü sözcüğüne Çeviri</i>	:Word-for-word translation
<i>Tarafsız</i>	:Neutral
<i>Tümdengelim Süreci</i>	:Top Down Process
<i>Tümevarım Süreci</i>	:Bottom Up Process
<i>Ürün</i>	:Product
<i>Zihinde Oluşan Kaynak Metin</i>	:Projected Source Text
<i>Zihinsel Gerçeklik</i>	:Mental Reality
<i>Zihinsel Tasarımlar</i>	:Mental Representations

KAYNAKÇA

Popoviç, Anton 1970. 'The Concept 'Shift of Expression' in Translation Analysis'. Mouton: James S. Holmes (yay.haz.): The Nature of Translation. Essays on the Theory and Practice of Literary Translation. Slovak Academy of Sciences.

Popoviç, Anton 1981. 'Çeviri Çözümlemesinde deyiş Kaydırma Kavramı(the Concept of Shift of expression in Translation Analysis)'. Çev. Y. Salman:Yazko. İstanbul: Yazko Çeviri Derneği. Sayı 1. 156-157.

Adler, Alfred 1994. İnsan Tabiatını Tanıma. (Çev: Dr. Ayda Yörükân). İstanbul: T.C. İş Bankası Yayınları.

Bassnett-Mcguire, Susan 1980. Translation Studies. London+New York: Mefhuen.

Bengi, Işın 1990. 'Çeviri Bir Süreçtir...Ya Çeviribilim?'. Argos. 27:137-142.

Bengi, Işın 1992. 'Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru'. Metis Çeviri 20/21, Yaz/Güz, 156-197.

Dizdar, Dilek 1992. 'Zerdüşt Neden Böyle Dedi?'. Varlık. No:1018.

Eruz, F. Sakine 1999. 'Çeviri Eğitiminde ve Çeviride Koşut Metinler Hukuk Alanında Koşut Metin Çalışmalarının Kapsamı, İşlevi ve Yöntemleri.' Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Even-Zohar, Itamar 1987. 'Yazınsal Polisistem İçinde Çeviri Yazının Durumu'. (çev: Saliha Paker). İstanbul: Adam Sanat 14. 58-68.

Even-Zohar, Itamar 1978. 'The Polysystem Theory.' Poetics Today 1. 287-310.

Even-Zohar, Itamar 1978. 'The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem'. Literature and translation: New Perspectives in literary studies. (der: James s. Holmes, Jose Lambert, Raymond Van den Droeck. Leuven: Acco. 117-127.

Gould, James L. and Caral Grant Gould 1997. Olağan Üstü Yaşamlar. (çev: Feryal Halatçı). Ankara: Tübitak, Mart. 3. Baskı.

Göktürk, Akşit 1986. Çeviri: Dillerin Dili. İstanbul: Çağdaş Yayıncılık. 105-123.

Holmes, James S. 1998. 'The Name and the Nature of Translation Studies'. Translated: Papers on Literary Translation and Translation Studies. Amsterdam: Rodopi, s.66-80

Kiraly, Donald 1995. Pathways to Translation. Kent: The Kent State University Press.

Kongar, Emre 1997. Demokrasi ve Laiklik. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kurultay, Turgay 1995. 'Çevirmen, Çevireceği Metni Nasıl Okumuşsa Okumuş

Olur?'. Çeviribilim 1. Bursa: Tömer.

Kussamul, Paul 1995. Training the Translator. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 20-25.

Nord, Christiane 1991. 'Skopos, Loyalty and Translational Coventions'. Target, 3:1. 91-109.

Peter, Newmark 1988. A Textbook of Translation. Hertfordshire: Prentice Hall International.

Snell-Hornby, Mary 1988. Translation Studies: An Integrated Approach. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Telliöglu, Banu 1998. 'Vermeer'in Skopos Kuramında Görecelik Kavramı'. Çeviribilim ve Uygulamaları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Yayını.

Toury, Gideon 1980. 'The Nature and Role of Norms in Literary Translation', In Search of a Theory of Translation. Tel Aviv: The Porter Institute of Poetics and semiotics. 51-62

Toury, Gideon 1995. Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Vermeer, Hans 1989. 'Scopos and Commission in Translation Action. A. Chesterman'(yay.haz.): Readings in Translation Theory. Oy finn Lecture Ab. 173-200

Wilss, Wolfram 1982. The Science of Translation. Tübingen: Gunter Narr

Verlag.

İNTERNET WEB SAYFALARI

http://news.bbc.co.uk/hi/english/world/south_asia/newsid_409000/409583.stm.

2 August 1999

<http://news.bbc.co.uk/>

18 August 1999 Salgın Hastalıklar

TELEVİZYON

TGRT

--AP V2335 r+1+ves APTN-0800:++Sydney:Oil Spill 2, 4 August 1999

--AP V3892 r+1+ves APTN-0800:Guide Horse, 7 August 1999

Not: Diğer tv kanalları görüşmeyi kabul etmemişlerdir.

GAZETE

Türkiye Gazetesi